

Svoboda a vlastnictví a jiné eseje Ludwig von Mises

Překlad: Hynek Řihák

Bawerk.eu

2. přepracované vydání

2023

I. Svoboda a vlastnictví (1958)

Cílem individualismu je vytvoření sféry, ve které může jednotlivec svobodně myslet, vybírat si a jednat bez toho, aby byl omezován zásahy sociálního aparátu donucení a útlaku, státem.

I.

Nakonci 18. století převážily dva názory na svobodu, každý z nich se velmi odlišoval od toho, co máme dnes na mysli, když se odvoláváme na svobodu a volnost. První z těchto koncepcí byla čistě akademická a bez vlivu na provádění politických záležitostí. Byla to idea odvozená z knih antických autorů, jejichž studium tehdy bylo sumou a substancí vyššího vzdělávání. V očích těchto řeckých a římských spisovatelů, svoboda nebyla něčím, co mělo být uděleno všem lidem. Bylo to privilegium menšiny, odepřené většině. To, co Řekové nazývali demokracií, nebylo, ve světle současné terminologie, tím, co Lincoln nazýval vládou lidu, ale oligarchií, svrchovaností plnoprávných občanů v komunitě, ve které masy tvořily metoikové nebo otroci. I tato dosti omezená svoboda nebyla po 4. století před Kristem považována filozofy, historiky a řečníky za praktickou konstituční ústavu. Ačkoliv viděli, že tento charakter byl nenávratně ztracen, naříkali nad předcházejícím zlatým věkem, ale neznali žádnou metodu, jak ho vrátit.

Druhé pojetí svobody bylo neméně oligarchické, ačkoliv nebylo inspirováno žádnými literárními reminiscencemi. Bylo ambicí pozemkové šlechty, a někdy také městských patriciů, k zachování jejich privilegií proti rostoucí moci královského absolutismu. Ve většině

částí kontinentální Evropy panovníci v těchto konfliktech zvítězili. Jen v Anglii a v Nizozemí panstvo a městský patriciát úspěšně dynastie porazili. Ale to co získali, nebyla svoboda pro všechny, ale jen svoboda pro elity, pro menšinu lidí.

Nesmíme odsuzovat jako pokrytce muže, kteří v těchto časech velebili svobodu, zatímco uchovávali právní diskvalifikaci mnoha, i nevolnictví a otroctví. Čelili problému, o kterém nevěděli, jako ho uspokojivě vyřešit. Tradiční systém produkce byl příliš omezený pro rostoucí populaci. Počet lidí, pro které zde, v plném smyslu tohoto slova, nebyl žádný prostor kvůli před-kapitalistickým metodám zemědělství a řemesel, rostl. Tito přespočetní byli trpícími chudáky. Byli hrozbou pro zachování stávajícího řádu společnosti a po dlouhou dobu si nikdo nemohl představit jiný řád, stav záležitostí, ve kterém by bylo možné nakrmit všechny tyto chudé ubožáky. Nebylo ani myslitelné, aby jim byla poskytnuta plná občanská práva, a ještě méně bylo myslitelné, aby jim byl dán podíl na státních záležitostech. Jedinou vhodnou pomůckou, kterou vládci znali, bylo držet je v klidu za použití síly.

II.

Předkapitalistický systém produkce byl restriktivní. Jeho historickými základy bylo vojenské dobývání. Vítězný král dal půdu svým paladýnům. Tito aristokraté byli pány v doslovném významu tohoto slova, protože nebyli závislí na přízni konzumentů, kteří nakupují anebo se zdržují nákupu na trhu. Na druhou stranu oni sami byli hlavními zákazníky zpracovatelské výroby, která byla za cechovního systému organizována na korporativním schématu. Toto schéma nepřálo inovacím. Zakazovalo odchylky od tradičních metod produkce. Počty lidí, pro které byla práce i v zemědělství nebo v umění a řemeslech byly omezené. Za těchto okolností, mnohý člověk, použijeme-li Malthusova slova, zjistil, že "ve velké hostině poskytované přírodou není pro něj žádné volné místo", a že "mu příroda říká, aby zmizel." [1] Nicméně někteří z těchto vyděděnců dokázali přežít, zplodili děti a navyšovali více a více číslo strádajících.

Ale pak přišel kapitalismus. Je běžné vídat převratné inovace, které kapitalismus přinesl, když nahrazoval primitivnější a méně efektivní metody řemeslnické dílny mechanickými továrnami. To je dosti povrchní náhled. Charakteristický rys kapitalismu, který ho odlišuje od předkapitalistických metod produkce, byl v novém principu marketingového trhu. Kapitalismus není jednoduše masovou produkcí, ale masovou produkcí, která uspokojuje potřeby mas. Umění a řemesla starého dobrého věku obsluhovaly skoro výhradně potřeby zámožných. Ale továrny produkovaly levné zboží pro mnoho lidí. Všechny rané továrny byly navrženy tak, aby sloužily masám, stejné vrstvě, která v těchto továrnách pracovala. Sloužily jim buď dodávkami přímo anebo jim sloužily nepřímo pomocí vývozu, a tak jim poskytovaly zahraniční jídlo a suroviny. Tento princip marketingového trhu byl znakem raného kapitalismu, stejně jako je znakem dnešního

kapitalismu. Zaměstnanci sami jsou zákazníky konzumujícími větší část všeho produkovaného zboží. Jsou suverénními zákazníky, kteří mají "vždy pravdu". Jejich nákupy anebo absence nákupů určují, co se má vyrábět, v jaké kvantitě a v jaké kvalitě. Koupením toho, co jim nejvíce vyhovuje, vede k tomu, že některá podnikání jsou zisková a expandující a jiná podnikání jsou ztrátovými a upadají. Tímto trvale přesouvají kontrolu výrobních faktorů do rukou těch podnikatelů, kteří jsou neúspěšnější v plnění potřeb zaměstnanců. Za kapitalismu je soukromé vlastnictví výrobních faktorů sociální funkcí. Podnikatelé, kapitalisté a vlastníci půdy jsou zmocněnci, jakoby zákazníků a jejich zmocnění je odvolatelné. K tomu, aby byl někdo bohatý, není dostačující uložit a akumulovat kapitál. Je nutné ho znovu a znovu investovat takovým způsobem, aby nejlépe plnil potřeby zákazníků. Tržní proces je denně opakovaným plebiscitem a nevyhnutelně sesazuje ze ziskových pozic ty lidi, kteří nepoužívají svoje vlastnictví podle rozkazů daných veřejností. Ale podnikání, cíl fanatické nenávisti ze strany všech současných vlád a samo sebe stylizujících intelektuálů, nabývá a zachovává velikost jen proto, že pracuje pro masy. Továrny zásobující luxusem hrstku nikdy nedosahují velké velikosti. Chybou historiků a politiků 19. století bylo, že si neuvědomili, že pracující byli hlavními konzumenty produktů průmyslu. Dle jejich pohledu, námezdní pracující byl člověkem, který se dřel pro výhradní benefity parazitické třídy povalečů. Operovali s přeludem, že továrny zhoršují osud manuálně pracujících. Kdyby věnovali jakoukoliv pozornost statistikám, lehce by zjistili mylnost svých názorů. Dětská úmrtnost klesla, průměrná délka života se prodloužila, populace se znásobila, a průměrný obyčejný člověk si užíval komfortu, o kterém se i zámožným dřívějších dob nemohlo ani zdát.

Nicméně toto bezprecedentní zbohatnutí mas bylo produktem pouze průmyslové revoluce. Jejím hlavním úspěchem byl přenos ekonomické svrchovanosti od vlastníků půdy k populaci jako celku. Obyčejný člověk již nebyl déle otrokem, který musel být spokojený s drobkou, které

spadly ze stolů bohatých. Tři párijské kasty, které byly charakteristické pro předkapitalistické časy - otroci, nevolníci a ti lidé, které patricijští a scholastičtí autoři, stejně jako britská legislativa od 16. do 19. století, nazývali chudými ztracenci. Jejich potomci se stali v nově provozovaných podnikáních nejen svobodnými pracujícími, ale také zákazníky. Tato radikální změna reflektovala důraz položený byznysem na trhy. To, co byznys potřebuje v první řadě, jsou trhy a opět trhy. To bylo heslo kapitalistického podnikání. Trhy znamenají zákazníky, kupce, konzumenty. Za kapitalismu je jediná cesta k bohatství: sloužit konzumentům lépe a levněji, než to dělají jiní lidé.

Uvnitř dílny a továrny vlastník - nebo v korporaci, zástupce podílníků, prezident - je šéfem. Ale tato moc je jenom zdánlivá a podmíněná. Je předmětem nadřazenosti spotřebitelů. Spotřebitel je králem, je reálným šéfem, a výrobce je zničen, jestliže nepředčí své konkurenty tím, že nejlépe slouží spotřebitelům.

Byla to tato velká ekonomická transformace, která změnila tvář světa. Přemístila politickou sílu z rukou privilegované minority do rukou lidí. Lidská práva vyplynula jako následek průmyslového osvobození. Obyčejný člověk, kterému tržní proces dal moc vybírat podnikatele a kapitalisty, získal podobnou moc na poli vládnutí. Stal se voličem.

Toto pozorovali vynikající ekonomové. Myslím v první řadě na Franka A. Fettera, že trh je demokracie, ve které každá penice dává právo hlasovat. Bylo by přesnější říci, že zastupitelská vláda lidu je pokusem uspořádat ústavní záležitosti podle modelu trhu, ale takového konstruktu nemůže být nikdy plně dosaženo. Na politickém poli vždy převládá vůle většiny a menšina musí podlehnout. Trh slouží také menšinám, pokud nejsou tak početně bezvýznamné, aby se staly zanedbatelnými. Oděvní průmysl produkuje šaty nejen pro běžné lidi, ale také pro tlustochy a vydavatelský průmysl nevydává jenom westerny a detektivky pro davy, ale také knihy pro vybíravé čtenáře. Je zde druhý významný rozdíl. V politické sféře neexistuje pro

jednotlivce nebo malou skupinu žádný prostředek, jak neuposlechnout vůli většiny. Ale na intelektuálním poli umožňuje soukromé vlastnictví rebelii. Rebel musí platit cenu za svoji nezávislost: ve vesmíru nejsou žádné odměny, které můžou být získány bez obětí. Ale pokud je člověk ochoten zaplatit cenu, může se odchýlit od vládnoucí ortodoxie nebo neo-ortodoxie. Jaké by byly podmínky pro kacíře jako Kierkegaard, Schopenhauer, Veblen, nebo Freud v socialistickém společenství? Pro Moneta, Courbeta, Walta Whitmana, Rilkeho nebo Kafku? Ve všech dobách pionýři nových způsobů myšlení a jednání mohli pracovat jen kvůli tomu, že soukromé vlastnictví umožnilo, aby ignorovali způsoby většiny. Jen několik z těchto separatistů bylo samo o sobě dostatečně ekonomicky nezávislých, aby se mohli vzepřít vládě názoru většiny. Ale oni působili v ovzduší ekonomické svobody obklopeni veřejně činnými osobami, které jim pomáhaly a podporovaly je. Co by byl Marx dělal bez svého patrona, továrníka Bedřicha Engelse?

III.

Co zcela vyvrací ekonomickou kritiku kapitalismu socialisty je nepochopení suverenity spotřebitelů v tržní ekonomice. Oni vidí jenom hierarchickou organizaci různých podnikání a plánů a jsou v rozpacích z toho, že ziskový systém nutí byznys sloužit spotřebitelům. Při svých jednáních se svými zaměstnavateli, odbory postupují jako by zlá vůle a chamtivost bránily tomu, čemu říkají management pro placení vyšších mezd. Jejich krátkozrakost nevidí cokoli za dveřmi továrny. Oni a jejich stoupenci mluví o koncentraci ekonomické moci a neuvědomují si, že ekonomická síla je ve skutečnosti vložena do rukou platící veřejnosti, ze které zaměstnanci tvoří ohromnou většinu. Neschopnost chápat věci tak jak jsou, je reflektována takovými nepřiměřenými metaforami jako průmyslové království anebo vévodství. Jsou příliš tupý na to, aby viděli rozdíl mezi suverénním králem nebo vévodou, kteří mohli být poraženi jen silnějším dobyvatelem a "králem čokolády", který ztratí své "království" jakmile zákazníci preferují to, že podpoří jiného dodavatele. Toto pokřivení je v základu všech socialistických plánů. Kdyby si jakýkoliv ze socialistických šéfů zkoušel vydělávat na své živobytí prodáváním párků v rohlíku, dozvěděl by se něco o suverenitě spotřebitele. Ale oni byli profesionálními revolucionáři a jejich jediným zaměstnáním bylo roznítit občanskou válku. Leninovým ideálem bylo vybudovat národní produkční úsilí podle modelu poštovního úřadu, organizace, která není závislá na zákaznících, protože její deficity jsou kryty povinným výběrem daní. "Celá společnost", říkal, se měla "stát jedním úřadem a jednou továrnou." [2]

Neviděl, že pravý charakter úřadu a továrny se zcela změní, když je ve světě sám a lidem není již více garantována příležitost vybrat si mezi

produkty a službami různých firem. Protože jeho slepota mu znemožnila vidět, jakou roli hraje trh a zákazníci za kapitalismu, nemohl vidět rozdíl mezi svobodou a otroctvím. Protože v jeho očích byli pracující jen pracujícími a nikoliv také zákazníci, věřil, že pracující byli již otroky za kapitalismu, a že nikdo nezměnil jejich status zestátněním továren a obchodů. Socialismus substituuje suverenitu zákazníků suverenitou diktátora anebo komise diktátorů. Spolu s ekonomickou suverenitou občanů zmizí politická suverenita. Jednotný plán produkce, který anuluje jakékoliv plánování na straně zákazníků, koresponduje s ustavujícím způsobem principu jedné strany, který okrádá občany o jakoukoliv příležitost plánovat směřování veřejných záležitostí. Svoboda je nedělitelná. Ten, kdo nemá schopnost vybrat si mezi různými značkami hotového jídla nebo mýdla, je také připraven o výběr mezi různými politickými stranami a programy a o možnost zvolit si státní orgány. Není již člověkem; stal se pěšákem v rukách vrchního sociálního inženýra. I jeho svoboda vychovávat potomky bude odstraněna eugeniky. Samozřejmě socialističtí vůdci nás příležitostně ujišťují, že diktátorská tyranie bude trvat jen po dobu přechodu z kapitalismu a zastupitelské vlády k socialistickému zlatému věku, ve kterém budou potřeby a přání všech lidí plně uspokojeny [3]. Když je socialistický režim "úspěšně zajištěn před rizikem kritiky," docela laskavě nám slibuje slečna Joan Robinsonová, význačná představitelka britské neo-cambridgské školy, "i nezávislé harmonické spolky" budou mít dovoleno existovat [4]. Takto likvidace všech odpůrců je podmínkou, která nám přinese to, co komunisté nazývají svobodou. Z tohoto hlediska můžeme také porozumět tomu, co měl na mysli jiný význačný Angličan, pan J. G. Crowther, když chválil inkvizici jako "prospěšnou pro vědu, pokud ochraňuje stoupající kvalitu" [5]. Smysl tohoto všeho je jasný. Když se všichni lidé pokorně klaní diktátorovi, nezůstávají již žádní odpůrci ke zlikvidování. Caligula, Torquemada [Tomás de Torquemada, dominikán a inkvizitor, pozn. překladatele], Robespierre by bývali s tímto řešením souhlasili.

Socialisté vymysleli sémantickou revoluci konvertující význam termínů do jejich opaku. Ve slovníku jejich "newspeaku", jak to nazýval George Orwell, je termín "princip jedné strany". Nyní je etymologicky strana odvozena z podstatného jména část. Nebratrská část se již skoro neliší od svého antonyma; je s ním identická. Nebratrská strana není strana, princip jedné strany je fakticky nestranickým principem. Je to potlačení jakéhokoli typu opozice. Svoboda implikuje právo vybrat si souhlas a nesouhlas. Ale v newspeaku to znamená povinnost bezpodmínečného souhlasu a striktní zákaz nesouhlasu. Toto zvrácení tradiční konotace všech slov politické terminologie není jenom charakteristickým rysem jazyka ruských komunistů a jejich fašistických a nacionálně socialistických učedníků. Sociální řád, který zrušením soukromého vlastnictví zbavuje spotřebitele jejich autonomie a nezávislosti, a proto podrobuje každého člověka arbitrárnímu úsudku centrální plánovací komise, by nemohl získat podporu mas, kdyby nebyla zamlžena jeho hlavní charakteristika. Socialisté by nikdy nenapálili voliče, pokud by jim otevřeně řekli, že jejich konečným cílem je spoutat je otroctvím. Kvůli obecnému použití byli nuceni pět neupřímnou chválou na tradiční chápání svobody.

IV.

Ve srozumitelných velmi tajných diskusích mezi vnitřními kroužky tomu bylo jinak. Zde se zasvěcení netajili se svými záměry ohledně svobody. Svoboda byla, dle jejich názoru, dobrým rysem v minulosti v rámci buržoazní společnosti, protože jim poskytovala příležitost se angažovat ve svých plánech. Ale když triumfoval socialismus, tak již není více třeba svobodného myšlení a autonomní jednání na úrovni jednotlivců. Každá další změna může být jen odchylkou od perfektního stavu, kterého lidský druh dosáhl při nastolování blaha socialismu. Za takových podmínek by bylo jednoduše šílenstvím tolerovat opozici.

Svoboda, říkají bolševici, je buržoasním předsudkem. Obyčejný člověk nemá žádné vlastní ideje, nepíše knihy, neotvírá se herezi, a nevynalézá nové metody výroby. Chce si jen užívat života. Nemá žádné použití pro třídní zájmy intelektuálů, kteří žijí jako profesionální opozičníci a inovátoři.

To je jistě nejarogantnější pohrdání prostými občany, které kdy bylo vymyšleno. Není nutné zde rozporovat tento bod. Otázkou není, zda obyčejný člověk může sám využít výhodu svobody k myšlení, řečnění a psaní knih anebo nemůže tuto výhodu využít. Otázkou je, zda profituje anebo neprofituje netečný rutinér ze svobody dané těm, kteří ho zastiňují inteligencí a silou vůle.

Obyčejný člověk se může dívat s nezájmem, a i opovržením na jednání schopnějších lidí. Ale těší se ze všech benefitů, které mu úsilí vynálezců zpřístupňuje. Nemá žádné pochopení pro to, co je v jeho očích prázdné puntičkářství. Ale jakmile jsou tyto myšlenky a teorie použity podnikavými byznysmeny pro uspokojení některých z jeho latentních přání, spěchá si pořídit nové produkty. Obyčejný člověk je bezpochyby hlavním příjemcem všech úspěchů moderní vědy a technologie.

Je pravdou, že člověk průměrných intelektuálních schopností nemá žádnou naději na to, aby dosáhl statusu kapitána průmyslu. Ale suverenita, kterou mu přiděluje trh v ekonomických záležitostech,

motivuje technology a organizátory k tomu, aby převedli do jeho užití všechny úspěchy vědeckého výzkumu. Jen lidé, jejichž intelektuální horizont nepřesahuje vnitřní organizaci továrny, a kteří si neuvědomují, jak byznys funguje, nedokážou postřehnout tento fakt.

Obdivovatelé sovětského systému nám znovu a znovu říkají, že svoboda není nejvyšším dobrem. „Nemá žádnou hodnotu“, jestliže předpokládá chudobu. Obětovat ji za účelem dosažení blaha pro masy, je v jejich očích plně ospravedlnitelné. Nebýt několika nezkrotných individualistů, kteří se neumí přizpůsobit způsobům správných chlapíků, jsou všichni lidé v Sovětském svazu zcela spokojeni.

Můžeme nechat nerozhodnuto, zda byla tato veselost sdílena miliony ukrajinských sedláků, kteří podlehlí smrti hladem, vězni nucených pracovních táborů a marxistickými vůdci, kteří byli popraveni. Ale nemůžeme přejít přes fakt, že životní standard lidí žijících ve svobodných zemích Západu byl neporovnatelně vyšší než na komunistickém východě. Tím, že se vzdali svobody jako ceny, která je placena za získání prosperity, učinili Rusové špatný obchod. Nyní nemají jedno ani druhé.

V.

Romantická filosofie vychází z představy, že v raných časech byl jednotlivec svobodný, a že běh historického vývoje ho oloupil o prvotní svobodu. Jak říkal Jean Jacques Rousseau, příroda poskytla člověku svobodu a společnost ho zotročila. Ve skutečnosti, pravěký člověk byl vydán na milost druhému, který byl silnější, a proto ho mohl připravit o vzácné prostředky k životu. V přírodě není nic, čemuž by mohlo být dáno jméno svobody. Koncept svobody vždy odkazuje na sociální vztahy mezi lidmi.

Pravda, společnost si nemůže být vědoma ilusorního konceptu jednotlivcovy absolutní nezávislosti. V rámci společnosti každý závisí na tom, co jiní lidé připravují, aby mu přispěli k jeho blahobytu na oplátku za jeho vlastní příspěvek k jejich blahobytu. Společnost je v podstatě vzájemná směna služeb. Tak daleko, jak jednotlivci mají příležitost k tomu si vybrat, jsou svobodní; jestliže jsou přinuceni násilím anebo pod hrozbou násilí vzdát se podmínek směny, bez ohledu na to jak se ohledně toho cítí, ztrácejí svobodu. Otrok je nesvobodný přesně proto, že pán mu stanoví jeho úkoly a určí, co má obdržet za to, jestliže je splní.

Co se týče sociálního aparátu represe a donucení vlády, není zde ohledně svobody žádná otázka. Vláda je nezbytně negací svobody. Je to zdroj násilí anebo vyhrožování násilím, za účelem toho učinit všechny lidi poslušné rozkazům vlády, bez ohledu na to, zda se jim to líbí anebo nelíbí. Tak daleko, jak se vládní jurisdikce rozšiřuje, tak tam je donucení a nikoliv svoboda.

Vláda je nutnou institucí, prostředkem k tomu, aby se byl sociální systém spolupráce hladce fungující bez toho, aby byl rušen násilnými akty ze strany gangsterů, jedno zda domácího anebo zahraničního původu. Vláda není, jak někteří lidé rádi říkají, nutné zlo; není to zlo, ale prostředek, jediný dostupný prostředek, jak učinit mírovou lidskou koexistenci možnou. Ale je to opak svobody. Je to bití, věznění, věšení. Cokoliv vláda dělá, to je koneckonců podporováno akcemi ozbrojených

konstáblů. Jestliže vláda provozuje školu nebo nemocnici, požadované zdroje jsou získány daněmi, to jest platbami vynucenými od občanů.

Jestliže vezmeme v úvahu fakt, že lidskou náturou je, že zde nemůže být civilizace ani mír bez fungujícího násilného vládního aparátu, můžeme nazývat vládu nejprínosnější lidskou institucí. Ale faktem zůstává, že vláda je represí a nikoliv svobodou. Svoboda může být nalezena jen ve sférách, ve kterých vláda nezasahuje. Svoboda je vždy osvobozením od vlády. Je to restrikce vládního zasahování. Převládá jen na polích, na kterých mají občané příležitost vybrat si způsob, jak chtějí postupovat. Občanská práva jsou zákony, které přesně omezují sféry, ve kterých lidé, kteří vedou záležitosti státu mají umožněno omezovat individuální svobodu jednání.

Nejzazším koncem, na který lidi cílí ustavením vlády, je učinit fungování pevného systému sociální kooperace možným za předpokladu, že bude panovat princip dělby práce. Jestliže je systémem, který lidé chtějí mít, socialismus (komunismus, plánování), nezůstává zde žádná sféra svobody. Všichni občané jsou v každém ohledu poddáni rozkazům vlády. Stát je totalitním státem; režim je totalitním.

Vláda sama plánuje a nutí všechny se chovat dle jejího jedinečného plánu. V tržní ekonomice si jednotlivci svobodně volí způsob, jakým se sami chtějí integrovat v rámci sociální kooperace. Tak daleko jak sahá sféra tržní směny, je prostor pro spontánní akce na straně jednotlivců. Za tohoto systému, který je zván laissez-faire, a který přezdíval Ferdinand Lassalle, jako stát nočních hlídačů, existuje svoboda, protože zde je pole, ve kterém jednotlivci plánují svobodně pro sebe sama.

Socialisté musí připustit, že za socialistického systému nemůže existovat žádná svoboda. Ale oni se snaží smazat rozdíl mezi otrockým státem a ekonomickou svobodou popíráním toho, že existuje ve vzájemné směně komodit a služeb na trhu jakákoliv svoboda. Každá tržní směna, je dle slov školy pro-socialistických obhájců „donucením nad svobodou jiných lidí“. Není zde, v jejich očích, žádný rozdíl hodný

zmínky, mezi tím, zda člověk platí daně nebo pokutu uvalenou magistrátem a jeho nákupem novin anebo lístků na film.

V každém z těchto případů je člověk podroben panující moci. Není svobodným, jak říká profesor Hale, lidská svoboda znamená „absenci jakýchkoliv překážek pro to, aby člověk mohl použít materiální zboží.“ [6] To znamená: Nejsem svobodný, protože žena, která upletla svetr, pravděpodobně jako narozeninový dárek pro svého muže, uvalila na něj překážku, abych ho nemohl použít. Já sám omezuji svobodu všech jiných lidí, protože mám výhrady proti jejich používání mého zubního kartáčku. Když to dělám, uplatňuji dle této doktríny, soukromou vládní moc, která je analogická veřejné vládní moci, moci, kterou vláda uplatňuje při věznění člověka v Sing Singu.

Tento výklad této ohromující doktríny konzistentně uzavírá, že svoboda nemůže být nikde nalezena. Jeho stoupenci tvrdí, že to co se nazývá ekonomickým tlakem, se v podstatě neliší od tlaku, který páni praktikují vzhledem ke svým otrokům. Odmítají to, co nazývají soukromou vládní mocí, ale nenamítají nic proti omezení svobody veřejnou vládní mocí. Chtějí koncentrovat vše, co nazývají omezováním svobody v rukou vlády. Útočí na instituci soukromého vlastnictví a práva, které jak říkají, stojí „připravena vynutit vlastnická práva — to jest popřít svobodu kohokoliv, kdo jedná takovým způsobem, který tato práva porušuje.“ [7]

Před jednou generací všechny hospodyně připravovaly polévku v souladu s recepty, které dostaly od svých matek anebo dle receptů z kuchařek. Dnes mnoho hospodyň preferuje nákup hotové polévky, její ohřátí a její naservírování své rodině. Ale naši učení doktoři říkají konzervářenská firma je v pozici, která umožňuje omezit svobodu hospodyně protože, požaduje cenu za plechovou konzervu, klade tak překážku tomu, aby hospodyně mohla polévku použít.

Lidé, kteří se nemohli těšit tomu privilegii, že byli vyučováni těmito znamenitými učiteli, by řekli, že konzervovaný produkt byl vyroben

konzervárnou, a že firma vyráběním tohoto produktu odstranila největší překážku tomu, aby spotřebitelé mohli dostat a používat plechovku, totiž její neexistenci. Pouhá podstata produktu nemůže uspokojit někoho bez toho, aby existovala. Ale oni se mýlí, říkají tito doktoři. Korporace dominuje hospodyňce tím, že zničí její individuální svobodu svou nadměrně koncentrovanou silou a je povinností vlády zabránit takovému hrubému přečinu. Firmy pod záštitou Ford Foundation a další takové skupiny, říká profesor Berle, musí být podrobeny kontrole vlády. [8]

Proč naše hospodyně kupují konzervované produkty raději, než aby dávali přednost metodám svých matek a babiček? Bez pochyby proto, že si myslí, že tento způsob jednání je pro ně výhodnější, než tradiční zvyk. Nikdo je nenutí. Byli zde lidé — nazývaní dohazovači, organizátoři, kapitalisté, spekulanti, burziáni — kteří měli nápad uspokojit latentní přání milionů hospodyněk pomocí investic v konzervářském průmyslu. A jsou zde jiní podobně egoističtí kapitalisté, kteří v mnoha stovkách firem zásobují spotřebitele mnoha stovkami jiných věcí. Čím lépe firma slouží veřejnosti, tím více ji spotřebitelé chtějí, tím do větší velikosti roste. Jděte do domu průměrné americké rodiny a uvidíte, pro koho se točí kola strojů.

Ve svobodné zemi není nikomu bráněno, aby získal bohatství tím, že slouží spotřebitelům lépe, než jim slouží dnes jiní. Co potřebuje, je jen rozum a tvrdá práce. „Moderní civilizace, téměř všechny civilizace,“ říká Edwin Cannan, poslední v dlouhé řadě učených britských ekonomů, „je založena na principu dělání věcí příjemnějšími pro ty, kdo sytí trh a nepříjemnými pro ty, kdo v tomto selhávají.“ [9] Všechny ty řeči o koncentraci ekonomické síly jsou marné. Čím větší firma je, tím více lidem slouží, tím více závisí na potěšení spotřebitelů, mnoha, mas. Ekonomická síla je v tržní ekonomice v rukách spotřebitelů.

Kapitalistické podnikání není o trvalosti jednou dosaženého stavu produkce. Je spíše ustavičnou inovací, denně opakovanými pokusy vylepšit zajištění zákazníků skrze nové, lepší a levnější produkty. Jakýkoliv aktuální stav produkčních aktivit je pouze přechodný. Bez

ustání převažuje tendence k odstraňování toho, co již bylo dosaženo něčím, co slouží zákazníkům lépe. Následkem toho panuje za kapitalismu neustálá cirkulace elit.

Co charakterizuje lidi, kteří jsou nazýváni kapitány průmyslu, je jejich schopnost přispět novými nápady a jejich uvedením ve skutečnost. Nicméně velká firma musí být, je odsouzena, jakmile neuspěje v tom, aby se přizpůsobila denně novým nejlepším možným metodám služby zákazníkům. Ale politici a jiní rádoby reformátoři vidí jen strukturu průmyslu tak, jak existuje dneska. Myslí si, že jsou dosti chytrí na to, aby vytrhli továrny podnikatelskému řízení, u továren, které dnes existují, a které by řídili tak, že by se drželi již existujících stanovených programů.

zatímco nový ambiciózní příchozí, který bude bohatcem zítřka, již připravuje plány pro věci dříve neslýchané, všichni mají na mysli provádění věci, podle již vyježděných kolejí. Neexistuje žádný záznam o průmyslové inovaci vynalezené a uvedené do praxe byrokraty. Jestliže se někdo nechce ponořit do stagnace musí být ponechány volné ruce těm dnes neznámým lidem, kteří mají důvtip vést lidský druh směrem na cestě k více a více uspokojujícím podmínkám, to je hlavní problém národní hospodářské organizace.

Soukromé vlastnictví materiálních faktorů výroby není restriktivní pro svobodu všech ostatních lidí při jejich vybírání toho, co jim vyhovuje nejlépe. Je tomu naopak, prostředky určené obyčejnému člověku ohledně jeho schopnosti nakupovat, převládají nad všemi ekonomickými záležitostmi. Jsou to prostředky pro stimulaci nejpodnikavějších lidí v národě, aby sami vynaložili nejlépe své schopnosti v poskytování služeb všem lidem.

VI.

Nicméně nikdo nemůže kompletně popsat rozsáhlé změny, které kapitalismus přivodil v podmínkách obyčejného člověka, jestliže se jen zabývá převahou, kterou si tento člověk užívá na trhu jakožto spotřebitel a v záležitostech státu jakožto volič a zabývá se nebývalým vylepšením standardu jeho života. Neméně důležitým je ten fakt, že kapitalismus učinil možným to, aby člověk spořil, akumuloval kapitál a investoval jej. Propast, která v před-kapitalistické společnosti statusu a kasty separovala vlastníka majetku od chudých bez peněz, byla zúžena.

V dávných časech měl tovaryš tak nízký plat, že z něho sotva mohl něco ušetřit, a pokud tak přesto činil, mohl držet svoje úspory jen hromaděním a skrýváním několika mincí. Za kapitalismu se stalo to, aby spořil možným a existují zde instituce, které mu umožňují investovat jeho fondy do podnikání. A ne bezvýznamné množství kapitálu použitého v americkém průmyslu je protipólem úspor zaměstnanců. Při pořizování úsporných depozit, pojišťovacích produktů, dluhopisů a také obyčejných akcií, námezdní pracovníci a placení lidé sami získávají úroky a dividendy, a proto jsou v Marxově terminologii vykořisťovateli. Obyčejný člověk je přímo zainteresován na kvetoucím byznysu nejen jako spotřebitel a jako zaměstnanec, ale také jako investor.

Převažuje tendence ke snižování rozsahu kdysi ostrého rozdílu mezi těmi, kdo vlastní výrobní faktory a těmi, kdo je nevlastní. Ale samozřejmě, tento trend se může rozvinout jen tam, kde tržní ekonomika není sabotována údajnými sociálními politikami. Stát blahobytu s jeho metodami lehce nabytých peněz, úvěrovou expanzí a nezastřenou inflací trvale uštípuje ze všech peněžních nároků vyplácených v jednotkách národního platidla.

Samozvaní šampioni obyčejného člověka jsou stále vedeni zastaralou idejí, že politika, která favorizuje dlužníky na účet věřitelů, je velice přínosná pro většinu lidí. Jejich neschopnost pochopit

základní charakteristiku tržní ekonomiky je sama manifestována také v neschopnosti vidět jasný fakt, že těmi, komu předstírají pomoc, jsou věřiteli ve své funkci spořitelů, pojištěnců a vlastníků dluhopisů.

VII.

Zřetelným principem západní sociální filosofie je individualismus. Jeho cílem je vytvoření sféry, ve které může jednotlivec svobodně myslet, vybírat si a jednat bez toho, aby byl omezován zásahy sociálního aparátu donucení a útlaku státem. Veškeré duševní a materiální úspěchy západní civilizace byly výsledkem působení této ideje svobody.

Tato doktrína a politika individualismu a kapitalismu, je aplikací ekonomických záležitostí, nepotřebuje žádné apologety a propagandisty. Úspěchy hovoří za sebe.

Obhajoba kapitalismu a soukromého vlastnictví spočívá, kromě jiných zřetelů, také na neporovnatelné efektivnosti jejich produktivních výkonů. Je to tato efektivnost, která umožňuje kapitalistickému podnikání podporovat rychlý růst populace za trvalého zlepšování životního standardu. Výsledná postupující prosperita mas vytváří sociální prostředí, ve kterém výjimečně nadaní jednotlivci mohou svobodně dát svým spoluobčanům vše, co jsou schopni dát. Sociální systém soukromého vlastnictví a limitovaná vláda jsou jediným systémem, který vede k debarbarizaci všech, kteří mají vrozenou schopnost si osvojit osobní kultivovanost.

Je bezdůvodnou kratochvílí znevažovat materiální pokrok kapitalismu poukazováním na to, že existují věci, které jsou podstatnější pro lidský druh než větší a rychlejší automobily a domy vybavené centrálním vytápěním, klimatizací, ledničkami, myčkami a televizemi. Jistě existují takové vyšší a ušlechtlejší činnosti. Ale tyto jsou vyšší a ušlechtlejší přesně proto, že nemůžou být dosaženy žádným vnějším úsilím, ale vyžadují jednotlivcovo osobní rozhodnutí a námahu.

Tyto stálé výtky proti kapitalismu ukazují dosti surový a materialisticky domýšlivý pohled, dle něžž morální a duchovní kultura by mohla být vybudována buď vládou anebo organizací výrobních aktivit. Vše čeho tyto vnější faktory mohou dosáhnout v tomto ohledu,

je dosažení životních podmínek a schopností, které nabízejí jednotlivcům příležitost pracovat na jejich vlastním osobním růstu a vzdělání.

Není chybou kapitalismu, že masy preferují boxerský zápas před provedením Sofoklovy Antigony, jazz před Beethovenovými symfoniemi a komiksy před poezií. Ale je jisté, že zatímco předkapitalistické podmínky, které ještě převažují ve velké části světa, činí tyto dobré věci přístupné jen malé minoritě lidí, kapitalismus dává dobrou příležitost mnohým lidem o ně usilovat.

Ať se kdokoliv dívá z jakéhokoliv pohledu na kapitalismus, není zde žádný důvod lamentovat nad zašlými starými dobrými časy. Ještě méně je ospravedlnitelné, dychtit po totalitních utopiích, jedno, zda nacionálně socialistického, anebo sovětského typu.

Dnes večer slavíme deváté setkání Mont Pelerinské společnosti. Je příhodné při této příležitosti připomenout, že setkání tohoto druhu, na kterých se názory, které oponují názorům většiny našich současníků a názory, které oponují názorům jejich vlád dále rozvíjejí a jsou možná jedinými setkáními v ovzduší svobody a volnosti, jsou nejdrahocennější charakteristikou západní civilizace. Doufejme, že toto právo na dissent nikdy nezmizí.

Poznámky:

[1] T. R. Malthus, An Essay on the Principle of Population, 2. vyd. (London, 1803), str. 531.

[2] V. I. Lenin, State and Revolution (New York: International Publishers, s.d.), str. 84.

[3] K. Marx, Zur Kritik des Sozialdemokratischen Programms von Gotha, ed. Kreibich (Liberec, 1920), str. 23.

[4] J. Robinson, Private Enterprise and Public Control (vydáno English Universities Press pro Association for education in Citizenship, Ltd., s.d.), str. 13–14.

[5] J. G. Crowther, Social Relations of Science (London, 1941), str. 333.

[6] R. L. Hale, Freedom Through Law, Public Control of Private Governing Power (New York: Columbia University, 1952), str. 4 ff.

[7] Ibid., str. 5.

[8] A. A. Berle, Jr., Economic Power and the Free Society, a Preliminary Discussion of the Corporation (New York: the Fund for the Republic, 1954).

[9] E. Cannan, An Economist's Protest (London, 1928), str. vi ff.

Poznámka: Tato esej byla původně přednesena jako přednáška na Princetonské univerzitě v říjnu 1958 na devátém setkání Mont Pelerinské společnosti.

II. Střet skupinových zájmů

I.

Aplikovat termín „skupinové napětí“ k označení současných antagonismů je jistě eufemismus. To, čemu musíme čelit, jsou konflikty považované ze nesmiřitelné a ústící v téměř kontinuální války, občanské války a revoluce. Pokud zde máme mír, důvodem není zajisté láska k míru založená na filozofických principech, ale fakt, že dotčené skupiny ještě nedokončily přípravy pro boj a rozvažování nákladů, čekají na příznivější moment, aby udeřily jako první.

Bojující spolu navzájem, lidé nejsou v rozporu s konsensem současných sociálních doktrín. Je to téměř obecně akceptovaným dogmatem, že zde existují nesmiřitelné konflikty skupinových zájmů. Názory se značně liší jen s ohledem na otázku, která skupiny mají být považovány za skutečné skupiny a následně, které konflikty jsou těmi skutečnými. Nacionalisté provolávají národ (což v Evropě znamená jazykovou skupinu), rasisté provolávají rasu a marxisté „sociální třídy“ za skutečné skupiny. Ale je zde jednota s ohledem na doktrínu, že skutečná skupina nemůže prosperovat bez znevýhodnění jiných skutečných skupin. Přirozený stav vztahů mezi skupinami je podle tohoto pohledu konfliktní.

Tato sociální filozofie učinila sama sebe bezpečnou proti jakékoliv kritice vyhlášením principu polylogismu. Marx, Dietzgen a radikálové mezi reprezentanty „sociologie znalostí“ učí, že logická struktura myslí se liší podle různých sociálních tříd. Jestliže se člověk odchyluje od Marxova učení, důvodem je buď, že je členem neproletářské třídy, a proto přirozeně neschopen pochopit proletářskou filosofii; anebo jestliže je proletářem, je jednoduše zrádce. Námitky vznesené k marxismu nejsou nijak prospěšné, protože jejich autoři jsou „pochlebníci buržoasie“. V podobném duchu němečtí rasisté deklarovali, že logika různých ras je podstatně odlišná [to je něco jiného než jen tvrdit, že mezi rasami existují nějaké rozdíly, pozn. překladatele]. Principy „neárisjké“ logiky a vědecké teorie rozvinuté její aplikací jsou pro „Árijce“ neplatné.

Nuže, pokud je toto správně, obhajoba mírové lidské spolupráce je beznadějná. Jestliže členové různých skupin nejsou ani v pozici souhlasit s ohledem na matematické a fyzikální teorémy a na biologické problémy, jistě nikdy nenajdou vzor pro hladké fungování společenské organizace.

Je pravdou, že většina našich současníků nejde ve svém uznání polylogismu tak daleko jako konzistentní marxisté, rasisté atd. Ale zlá doktrína není vylíčena méně problematicky, pokud je vyjádřena nesměle a zdrženlivě. Je faktem, že současná společenská a politická věda používá rozsáhle polylogismus, ačkoliv její šampioni se vyhýbají tomu, aby jasně a otevřeně vyložili filosofické základy polylogické nauky.

Tak pro příklad, Ricardiánská teorie zahraničního obchodu je jednoduše zavržena poukazem na to, že byla „ideologickou nadstavbou“ třídních zájmů britské buržoasie 19. věku. Kdokoliv oponuje módním doktrínám vládních zásahů do obchodu nebo odborovým svazům je — v marxistické terminologii — označen jako obránce nespravedlivých třídních zájmů „vykořisťovatelů“.

Samotný způsob, jakým sociální vědci, historikové, editoři a politici používají termíny „kapitál“ a „práce“ nebo se vypořádávají s problémy ekonomického nacionalismu, je důkazem toho, že zcela přijali doktrínu nesmiřitelného konfliktu skupinových zájmů. Jestliže je pravdou, že takovéto nesmiřitelné konflikty existují, nemůžeme se vyhnout mezinárodní válce ani občanské válce.

Naše války a civilní války neodporují současným společenským obecně akceptovaným doktrínám. Jsou přesně logickým výstupem těchto doktrín.

II.

První otázku, na kterou musíme odpovědět je: Co integruje ty skupiny, jejichž konflikty zde byly probírány?

Za kastovního systému je odpověď zřejmá. Společnost je rozdělena do rigidních kast. Členství v kastě určuje každému jedinci jistá privilegia (privilegia favorabilia) nebo jistá vyloučení (privilegia odiosa). Jako pravidlo je zde to, že člověk zdědí úroveň kasty od svých rodičů, zůstává v této kastě po celý život a přenáší svůj status na své děti. Jeho osobní osud je neoddělitelně spojen s osudem jeho kasty. Nemůže očekávat zlepšení svých podmínek kromě skrze zlepšení podmínek v jeho kastě anebo v jeho majetku. Tak převažuje solidarita zájmů mezi všemi členy kasty a konflikt zájmů mezi různými kastami. Každá privilegovaná kasta se snaží o dosažení nových privilegií a zachování těch starých. Každá nerovnoprávná kasta se snaží o zrušení svého vyloučení. Uvnitř kastovní společnosti je nepřekonatelný antagonismus mezi zájmy různých kast.

Kapitalismus nahradil kastovní systém starých dní rovností před právem. Ve svobodné tržní společnosti, říká liberální ekonom, nejsou žádné privilegovaní ani nerovnoprávní. Nejsou zde žádné kasty a tak ani žádné kastovní konflikty. Převažuje plná harmonie správně chápaných (jak říkáme dnes dlouhodobých) zájmů všech jednotlivců a všech skupin. Liberální ekonom nepopírá, že privilegia udělená určité skupině lidí, mohou krátkodobé zájmy této skupiny přesunout na bedra zbytku národa. Importní clo na pšenici zvedne cenu pšenice na domácím trhu a tak zvýší příjem domácích farmářů. (Protože toto není esej o ekonomických problémech, nepotřebujeme zjišťovat konkrétní tržní situaci nutnou pro tento efekt cel.)

Ale je nepravděpodobné, že spotřebitelé, velká většina z nich bude trvat na trvalém se podvolení, které je poškozují, kvůli jednomu přínosu pro pěstitele pšenice. Buď zruší cla anebo si zkusí zajistit podobnou ochranu pro sebe. Jestliže si užívají privilegií všechny

skupiny, jen ty z toho mají opravdový přínos, které jsou privilegované v daleko větším rozsahu než zbytek.

S rovnými privilegii pro každou skupinu je to, co člověk získá ve své funkci jako výrobce anebo prodejce, na druhou stranu absorbováno vyššími cenami, které musí platit ve své funkci spotřebitele a nakupujícího. Ale nad to, všichni ztrácí, protože cla odklání produkci od oblastí, které nabízejí nejprůzračnější podmínky pro výrobu do oblastí, které nabízejí méně příznivé podmínky, a tak je celkové množství národního důchodu sníženo. Krátkodobé zájmy skupiny mohou být uspokojeny privilegii na účet jiných lidí. Správně chápané, tj. dlouhodobé zájmy jsou jistě lépe uspokojeny absencí jakýchkoliv privilegií.

Fakt, že lidé zastávají stejnou pozici v rámci svobodné tržní společnosti, neúští v solidaritu s jejich krátkodobými zájmy. Naopak, přesně tato stejnost jejich pozic v systému dělby práce a společenské kooperace je dělá konkurenty a rivaly. Krátkodobý konflikt mezi konkurenty může být překonán solidaritou správně chápaných zájmů všech členů kapitalistické společnosti. Ale — za absence skupinových privilegií — nemůže nikdy vyústit v solidaritu v rámci skupiny a antagonismus mezi zájmy skupiny a těm, co tvoří zbytek společnosti.

Za svobodného obchodu jsou výrobci bot jednoduše konkurenty. Mohou být spolu k sobě spojeni do skupiny se solidaritou v zájmech jen tehdy, pokud se objeví privilegia, například cla na boty (*privilegium favorabile*) nebo zákon, který je diskriminuje kvůli přínosům pro nějaké jiné lidi (*privilegium odiosum*).

Byla to tato doktrína, proti které Karel Marx vyložil svoji doktrínu nesmiřitelného konfliktu třídních zájmů. Za kapitalismu a buržoazní demokracie neexistují žádné kasty. Ale existují sociální třídy, vykořisťovatelé a vykořisťovaní. Proletáři mají jeden společný zájem, zrušení mzdového systému a ustavení beztřídní socialistické společnosti. Buržoasie na druhou stranu je spojena snahou zachovat kapitalismus.

Marxova doktrína třídní války je celá založena na jeho analýze činnosti kapitalistického systému a jeho hodnocení socialistického režimu produkce. Jeho ekonomická analýza kapitalismu byla vyvrácena již dávno, jako zcela bludná. Jediný důvod, který Marx rozvinul ve snaze demonstrovat, že socialismus je lepším systémem než kapitalismus, byl jeho nárok na objevení zákona historického vývoje; jmenovitě, že socialismus musí přijít s „neúprosností přírodního zákona“.

Jelikož byl plně přesvědčen, že běh historie je kontinuálním pokrokem od nižších a méně žádaných způsobů společenské výroby směrem k vyšším a žádanějším způsobům, a že proto každé další stadium sociální organizace musí nutně být lepším stádiem, než byla předchozí stádia, nemohl mít žádné pochybnosti o požehnání socialismu. Považoval, dosti arbitrárně, za samozřejmé, že „vlna budoucnosti“ požene lidský druh k socialismu, věřil, že udělal vše, co bylo nezbytné, k prokázání nadřazenosti socialismu. Marx se nejenom zdržel analýzy socialistické ekonomiky. On zapověděl takové studie jako zcela „utopické“ a „nevědecké“.

Každá stránka historie minulých století popírá marxistické dogma o tom, že proletáři myslí nutně internacionálně a ví, že existuje nerozborná solidarita zájmů námezdních pracujících po celém světě. Delegáti stran „pracujících“ z různých zemí spolu navzájem obcují v různých Mezinárodních asociacích pracujících. Ale když si dopřávají prázdné řeči o internacionálním kamarádství a bratrství, tiskové skupiny pracujících v různých zemích jsou zaměstnány vzájemnými boji.

Pracující poměrně málo zalidněných zemí chrání pomocí imigračních překážek svůj vyšší mzdový standard proti tendenci k vyrovnávání mzdových sazeb, která plyne ze systému volné mobility práce ze země do země. Snaží se zabezpečit krátkodobé úspěchy politik ve „prospěch pracujících“ tím, že zabrání vstupu výrobků vyrobených v zahraničí na domácí trh svých vlastních zemí. Tak vytvářejí napětí, které musí vyústit ve válku, kdykoliv ti, co jsou

poškození takovými politikami, očekávají, že smetou násilím opatření cizích vlád, která jsou škodlivá pro jejich vlastní blahobyty.

Naše doba je plná vážných konfliktů ekonomických skupinových zájmů. Ale tyto konflikty nejsou vrozené činnosti nerušené kapitalistické ekonomiky. Jsou nutným výstupem vládních politik, které překážejí působení trhu. Nejde o konflikty marxistických tříd. Jsou způsobeny faktem, že lidstvo se vrátilo ke skupinovým privilegiím a tímto k novému kastovnímu systému.

V kapitalistické společnosti je třída vlastníků formována lidmi, kteří dobře uspěli při plnění potřeb spotřebitelů a dědici takovýchto lidí. Nicméně minulá zásluha a úspěch jim dávají jen dočasnou a trvale napadnutelnou výhodu nad jinými lidmi. Nesoutěží stále jen spolu navzájem, musí denně hájit svoji pozoruhodnou pozici proti nově příchozím, kteří se snaží je eliminovat. Činnost trhu neustále odstraňuje neschopné kapitalisty a podnikatele a nahrazuje je zbohatlíky. Znovu a znovu dělá z chudých bohaté a z bohatých chudé.

Charakteristickými rysy třídy vlastníků jsou, že složení jejího členstva se trvale mění, že vstup do ní je otevřen každému, pokračování členství vyžaduje nepřerušované sekvence úspěšných podnikatelských činností, a že členstvo je rozděleno proti sobě soutěžením. Úspěšný podnikatel není zainteresován na politice chránící neschopné kapitalisty a podnikatele proti nejistotě trhu. Jen nekompetentní kapitalisté a podnikatelé (většinou pozdějších generací) mají ziskové zájmy na takovýchto „stabilizačních“ opatřeních. Nicméně ve světě čistého kapitalismu, který je zasvěcen principům spotřebitelské politiky, nemají tito žádnou šanci, jak si zajistit takováto privilegia.

Ale naše doba je věkem výrobcovy politiky. Současné „neortodoxní“ doktríny [někdy jsou označovány termínem neomerkantelistické, pozn. překladatele] zvažují jako nejpodstatnější úkol dobré vlády dělání překážek na cestě úspěšným inovátorům kvůli výhradnímu zisku méně úspěšných konkurentů a to vše na náklady spotřebitelů.

V převážně průmyslových zemích je hlavním rysem této politiky ochrana domácích farmářů proti konkurenci zahraničního zemědělství, které pracuje za příznivějších fyzikálních podmínek. V převážně zemědělských zemích je hlavním rysem naopak ochrana domácích výrobců před konkurencí zahraničních průmyslových výrob, které vyrábějí za nižších nákladů. Je to návrat k restriktivním ekonomickým politikám opuštěným liberálními zeměmi během 18. a 19. věku. Pokud by lidé tehdy neodhodili tyto politiky, úžasný ekonomický pokrok kapitalistické éry by nebyl nikdy dosažen. Pokud by evropské země neotevřely své hranice importu amerických produktů — vlně, tabáku, pšenici apod. — a kdyby starší generace Američanů přísně zamezily importu evropských výrobků, Spojené státy by nikdy nedosáhly současného stavu ekonomické prosperity.

Je to vyhlášená výrobcova politika, která spojuje skupiny lidí, kteří by se jinak navzájem považovali jednoduše za konkurenty, do nátlakových skupin se společnými zájmy. Když se začaly používat železnice, kočí nemohli uvažovat o společné akci proti nové konkurenci. Obecné mínění by bývalo zavrhló takovýto zápas jako marný. Ale dnes výrobci másla úspěšně bojují proti margarínu a muzikanti proti nahrávané muzice. Dnešní mezinárodní konflikty jsou stejného původu. Američtí farmáři se zaměřují na zatarasení přístupu argentinskému obilí, dobytku a masu. Evropské země jednájí stejným způsobem proti produktům z Ameriky a Austrálie.

Hlavní příčina dnešního skupinového antagonismu musí být viděny z pohledu faktu, že jsme už na zpátečním pochodu k systému strnulých kast. Austrálie a Nový Zéland jsou demokratické země. Jestliže přehlédneme fakt, že jejich domácí politiky krmí domácí nátlakové skupiny, které bojují jedna proti druhé, mohli bychom říci, že vybudovali homogenní společnosti s rovností před zákonem. Ale díky jejich imigračním zákonům, bránícím ve vstupu nejen barevným, ale ne méně bílým imigrantům, oni integrovali celé svoje občanstvo do privilegované kasty. Jejich občané jsou v pozici vykonávání práce za podmínek zajišťujících vyšší produktivitu jednotlivcovy práce a tak

vyšší mzdy [vyšší v nominálním smyslu, pozn. překladatele]. Nepřipustění zahraniční pracovníci a farmáři jsou vyjmuti z požitků takových příležitostí. Jestliže nějaký americký odborový svaz zamezí ve vstupu barevných Američanů do svého průmyslu, převádí rasové rozdíly na úroveň kasty.

Nemusíme diskutovat problém, zda je nebo není pravdou, že zachování a další rozvoj západní civilizace vyžaduje udržování geografické segregace různých rasových skupin. Cílem této statě je zabývat se ekonomickými aspekty skupinových konfliktů. Jestliže je pravdou, že zvažování rasové otázky ukazuje, že je nevhodné otevřít dveře barevným obyvatelům poměrně přelidněných oblastí, tak by to nepopíralo tvrzení, že v nerušené kapitalistické společnosti nejsou žádné nesmiřitelné konflikty skupinových zájmů. Demonstrovalo by to jen to, že rasové faktory vedly k tomu, že by bylo neúčelné se nechat vést principy kapitalismu a tržní ekonomiky do krajních důsledků, a že konflikt mezi různými rasami je kvůli tomuto běžně nazýván neekonomickým, nesmiřitelným.

Jistě by nevyvracel tvrzení klasických liberálů, že v rámci společnosti svobodného podnikání a volného pohybu osob [se souhlasem majitele majetku, na který se tito lidé přemísťují, pozn. překladatele], komodit a kapitálu, nejsou žádné nesmiřitelné konflikty správně chápaných zájmů různých jednotlivců a skupin jednotlivců.

III.

Víra, že zde převažují nesmiřitelné konflikty zájmů skupin je starého data. Šlo o základní poučku merkantilistické doktríny. Merkantilisté byli dost konzistentní, aby odvodili z tohoto principu, že válka je vrozeným a věčným vzorem lidských vztahů. Merkantilismus byl filosofií války.

Chci zde citovat dvě dřívější manifestace této doktríny. První je výrok Voltaire. Ve Voltaireových časech bylo kouzlo merkantilismu již zlomeno. Francouzská fyziokracie a britská politická ekonomie ji už-už nahrazovaly. Ale Voltaire nebyl ještě obeznámen s těmito novými doktrínami, ačkoliv jeden z jeho přátel David Hume byl jejich předním zastáncem. Tak Voltaire napsal v roce 1764 v „Dictionnaire Philosophique“: „Být dobrým patriotem je doufat, že něčí město se obohatí obchodem a je silné ve zbrani. Je jasné, že země nemůže nic získat, pokud jiní neztratí a nemůže triumfovat, aniž by jiné zbídačila.“

Zde máme v pěkné francouzštině formuli moderního válčení, jak ekonomického tak vojenského. O více než 80 let později narazíme na jiný výrok. Jeho francouzština je méně perfektní, ale jeho fráze jsou více brutální. Princ Ludvík Napoleon Bonaparte, pozdější císař Napoleon III. řekl: „Kvantita zboží, které země vyváží je vždy přímo úměrná k počtu kulek, které může vystřelit proti svým nepřátelům s požadovanou ctí a důstojností. (Extinction du Pauperisme, ed. Paris, 1848, str. 6)

Proti základům takovýchto názorů musíme lpět na úspěších klasických ekonomů a na klasických liberálních politikách, které tito inspirovali. Poprvé v lidské historii se objevila společenská filosofie, která demonstrovala harmonickou shodu správně pochopených zájmů všech lidí a všech skupin lidí. Poprvé se filosofie mírové lidské spolupráce stala skutečností. Představovala radikální zavržení tradičních morálních standardů. Šlo o ustavení nového etického kodexu.

Všechny starší školy morálky byly heteronomní. Hleděly na morální zákon jako na omezení uložené na člověka nevysvětlitelným výnosem nebe nebo mystickým hlasem svědomí. Ačkoliv mocná skupina má sílu zlepšit svůj vlastní pozemský blahobyť způsobením škod slabším skupinám, měla by se držet morálního zákona a vzdát se vlastních sobeckých zájmů na účet slabých. Zachování morálního zákona obnáší obětovat některé výhody, které by si mohla skupina nebo jednotlivec zajistit.

Ve světle ekonomické doktríny vypadají věci zcela jinak. Nejsou zde, v rámci nerušené tržní společnosti, konflikty mezi správně chápanými egoistickými zájmy různých jednotlivců a skupin. Krátkodobě jednotlivci a skupiny mohou získat z [násilného, pozn. překladatele] porušování zájmů jiných skupin nebo jednotlivců. Ale dlouhodobé dopřívání si takových akcí poškozuje jejich vlastní egoistické zájmy ne méně, než těch lidí, které poškozuje. Obětování, které člověk nebo skupina učiní vzdáním se některých krátkodobých zisků, aby neohrožovali mírovou činnost aparátu společenské kooperace, je jenom dočasné. To obnáší opuštění malého okamžitého zisku z příčiny nesrovnatelně větší výhody v dlouhém období.

Takové je jádro morálního učení utilitarismu 19. věku. Sledování morálního zákona z vlastních zájmů, ne ze strachu z pekla nebo z důvodu zájmů ostatních skupin, ale pro svůj vlastní prospěch. Zřící se ekonomického nacionalismu a dobývání, ne pro zájmy cizinců a nepřátel, ale pro přínosy vašeho vlastního národa a státu.

Bylo to částečné vítězství této filosofie, které vyústilo v úžasný ekonomický a politický pokrok moderního kapitalismu. Je to její zásluha, že dnes žije na povrchu země více lidí, než na úsvitu „průmyslové revoluce“, a že v zemích nejvíce pokročilých na cestě ke kapitalismu si masy užívají komfortnější život, než zámožní dřívějších věků. Vědeckým základem této utilitární etiky bylo učení ekonomie. Utilitariánská etika stojí a padá s ekonomikou.

Bylo by samozřejmě mylnou úvahou předpokládat předem, že takováto ekonomická věda je možná a nutná kvůli tomu, že

schvalujeme její použití na problém udržení míru. Samotná existence zákonitostí ekonomických jevů a možnost vědecky a systematicky studovat ekonomické zákony nesmí být postulována a priori. První úkol jakékoliv posedlosti problému, které se běžně nazývají ekonomické, je vznést epistemologickou otázku, zda zde je anebo není taková věc jako ekonomie.

Co si musíme uvědomit je toto: jestliže by toto prozkoumání epistemologických základů ekonomie mělo potvrdit stanovisko Německé historické školy a amerických institucionalistů, že zde není žádná taková věc jako ekonomická teorie, a že principy, na kterých ekonomové budovali svůj systém, jsou iluzorní, potom násilné konflikty mezi různými rasami, národy a třídami jsou nevyhnutelné. Potom militaristická doktrína neustálých válek a krveprolití musí nahradit doktrínu mírové společenské kooperace. Advokáti míru jsou blázni. Jejich program pramení z ignorace základních problémů lidských vztahů.

Není zde žádná jiná doktrína než ta „ortodoxních“ a „reakcionářských“ ekonomů, která si dovoluje učinit závěr, že mír je žádoucí a možný. Samozřejmě, nacionální socialisté nám slibují mír v čase po jejich konečném vítězství, když všechny další národy a rasy budou poučeny o tom, že jejich místo ve společnosti je sloužit jako otroci panské rase. Marxisté slibují mír v čase po konečném vítězství proletářů, přesně, v Marxových slovech, poté, co pracující třída projde „skrze dlouhé zápasy, skrze celou sérii historických procesů, plně transformujících jak okolnosti, tak lidi.“ (Marx, *Der Burgerkrieg in Frankreich*, ed. by Pfemfert, Berlin, 1919, str. 54)

To je opravdu hubená útěcha. V každém případě, takováto prohlášení nezneplatňují tvrzení, že nacionalisté a marxisté považují násilný konflikt zájmů skupin za nutný fenomén naší doby, a že lpí na morální hodnotě buď mezinárodní války anebo třídní války.

IV.

Nejpozoruhodnějším faktem v historii našeho věku je revolta proti racionalismu, ekonomii a utilitární společenské filosofii; je to ve stejný čas revolta proti svobodě, demokracii a reprezentativní vládě. Je obvyklé rozlišovat v rámci tohoto hnutí levé a pravé křídlo. Toto rozlišení je nepravé. Důkazem je, že je nemožné přiřadit každé z těchto skupin velkého vůdce hnutí. Byl Hegel člověkem levice anebo pravice? Jak levicoví tak pravcoví Hegeliáni nepochybně správně odkazují na Hegela jako jejich mistra. Byl George Sorel levičák nebo pravičák? Jak Lenin tak Mussolini byli jeho intelektuálními žáky. Bismarck je běžně považován za reakcionáře. Ale jeho schéma sociálního zabezpečení je vrcholem progresivismu dnešních dní. Pokud by Ferdinand Lassalle nebyl synem židovských rodičů, nacionální socialisté by ho provolali prvním vůdcem německých pracujících a za zakladatele německé socialistické strany, jednoho z jejich největších mužů. Z pohledu pravého liberalismu jsou všichni podporovatelé doktríny konfliktu z jedné homogenní strany.

Hlavní aplikovanou zbraní jak pravým křídlem, tak levým křídlem antiliberalů je označování jejich protivníků. Racionalismus je označován za povrchní a ahistorický. Utilitarismus je označen jako bídný systém spekulantské etiky. V neanglosaských zemích je kromě toho kvalifikován jako produkt britské „mentality podomního obchodníka“ a americké „dolarová filosofie“. Ekonomii je opovrhováno jako „ortodoxii“, „reakcionářstvím“, „ekonomickým roajalismem“ a „ideologií Wall Streetu“.

Je smutným faktem, že většina z našich současníků není familiérní s ekonomikou. Všechny velké záležitosti dnešních politických kontroverzí jsou ekonomické. I kdybychom vynechali vysvětlení elementárního problému kapitalismu a socialismu, musíme si být vědomi toho, že tématům denních diskusí na politické scéně mohou být porozuměno jen pomocí prostředků ekonomického rozvažování. Ale lidé, i občanští vůdci, politici a editoři se vyhýbají tomu, aby se seriózní zabývali

studiem ekonomie. Jsou hrdí na svoji ignoranci. Bojí se, že znalost ekonomie by jim mohla překážet v naivní sebedůvěře a samolibosti, se kterou opakují slogany posbírané cestou.

Je vysoce pravděpodobné, že ne více než jeden z jednoho tisíce voličů ví to, co ekonomové tvrdí o efektech minimálních mzdových sazeb, které jsou stanoveny vládním dekretem anebo tlakem odborů a donucením. Většina lidí má za samozřejmé, že vynucení minimálních mzdových sazeb nad úroveň mzdových sazeb, které by byly jinak ustaveny na nerušeném trhu práce, je politikou, která je přínosná všem těm, kdož chtějí vydělávat mzdy. Nemají podezření ohledně toho, že takováto minimální mzdová sazba musí vyústit v permanentní nezaměstnanost pozoruhodné části potenciální pracovní síly.

Nevědí, že i Marx kategoricky popíral, že by odbory mohly zvýšit příjem všech pracujících a konzistentní marxisté v dřívějších dobách, proto oponovali pokusům nadekretovat minimální mzdové sazby. Ani si neuvědomují, že plán lorda Keynese pro dosažení plné zaměstnanosti, tak horlivě podporovaný všemi „progresivci“, je v podstatě založen na snížení vysokých reálných mzdových sazeb. Keynes doporučuje politiku úvěrové expanze, protože věří v to, že „postupnému a automatickému snižování reálných mezd jakožto výsledku rostoucích cen“, by ze strany pracujících nebyl kladen tak silný odpor, jako jakémukoliv pokusu snížit peněžní mzdové sazby. (Keynes, *The General Theory of Employment, Interest and Money*, London, 1939, str. 264). Není příliš odvážným tvrdit, že s ohledem na tento základní problém se „progresivní“ experti neliší od těch, co jsou v populárním jazyku haněni jakožto „reakcionářští štváči proti pracujícím“.

Ale potom je doktrína, v které převažuje nesmiřitelný konflikt zájmů mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem, zbavena jakéhokoli vědeckého základu. Trvalý vzestup všech těch, kdož touží vydělávat mzdu, může být dosažen jenom pomocí akumulace dodatečného kapitálu a pomocí zlepšování technických metod produkce, které

umožňují vytvoření dalšího bohatství. Správně chápané zájmy zaměstnavatelů a zaměstnanců se shodují.

Je neméně pravděpodobné, že pouze malé skupiny lidí si uvědomují, že svobodní obchodníci se ohrazují vůči opatřením ekonomického nacionalismu, protože považují takováto opatření za škodlivé pro bohatství svých vlastních národů, a ne protože jsou znepokojeni tím, že se obětují zájmy jejich spoluobčanů cizincům. Je mimo pochybnost, že skoro žádný Němec, v kritických letech předcházejících Hitlerův vzestupu k moci, nerozuměl, že ti, kteří bojují proti agresivnímu nacionalismu a touží předejít nové válce, nebyli zrádci, připravení prodat životní zájmy německého národa zahraničnímu kapitalismu, ale patrioti, kteří chtěli ušetřit své spoluobčany těžké zkoušky nesmyslného zabíjení.

Obvyklá terminologie klasifikující lidi jako přátele a nepřátele práce a jako nacionalisty nebo internacionály, indikuje tu skutečnost, že ignorace základů učení ekonomie je téměř universálním fenoménem. Filosofie konfliktu je pevně usazena v myslích našich současníků.

Jedna z námitek vznesených proti liberální filosofii doporučující společnost svobodného trhu vypadá takto: „Lidstvo se nemůže nikdy vrátit k jakémukoliv systému minulosti. Kapitalismus je překonán, protože to byla společenská organizace 19. věku, epocha, která pominula.“

Nicméně, co tito rádoby progresivci podporují, se rovná návratu ke společenské organizaci věků předcházejících „průmyslovou revoluci“. Různá opatření ekonomického nacionalismu jsou replikami merkantilistických politik. Kompetenční konflikty mezi odbory se neliší podstatně od zápasů mezi středověkými cechy a dvory. Jako absolutistická knížata Evropy 17. a 18. věku, moderní lidé usilují o systém, pod kterým vláda vydává směrnice k řízení všech ekonomických aktivit svých občanů. Není konzistentní vylučovat předem návrat k politikám Richarda Cobdena a Johna Brighta, jestliže někdo nenachází chybu v návratu k politikám Ludvíka XIV. a Colberta.

V.

Je faktem, že životní filosofie naší doby je filosofií nesmiřitelného konfliktu a separování se. Lidé hodnotí svoji stranu, třídu, jazykovou skupinu nebo národnost jako nadřazenou, věří, že jejich vlastní skupině se nemůže dařit bez přenesení nákladů na jiné skupiny, a nejsou připraveni tolerovat jakákoliv opatření, která by dle jejich názoru musela být považována za opuštění životních zájmů skupiny. Tak je mírové uspořádání s jinými skupinami vyloučeno. Vezměme pro příklad nesmiřitelnou nesmlouvavost leninismu nebo francouzský nacionalismus nebo nacionální socialisty. U domácích záležitostí je to stejné. Žádná nátlaková skupina není připravena slevit maličko ze svých nároků při uvažování stran národního sjednocení.

Je pravdou, že mocné síly našťěstí ještě působí proti tendencím směřujícím k rozpadu a konfliktu. V této zemi je tradiční prestiž ústavy takovýmto faktorem. To zabraňuje úsilí různých lokálních nátlakových skupin rozbít ekonomickou jednotu národa ustavením mezistátních obchodních bariér. Ale v dlouhém období se i tyto vznešené tradice mohou ukázat být nedostatečné, jestliže nejsou podpořeny společenskou filosofií, pozitivním prohlášením ohledně předností zájmů velké společnosti a jejich harmonií se správně chápanými zájmy každého jednotlivce.

III. Mýtus selhání kapitalismu

Téměř universálním názorem vyjadřovaným v těchto dnech je to, že ekonomické krize současnosti značí konec kapitalismu. Kapitalismus údajně selhal, prokázal se být neschopným, aby řešil ekonomické problémy, a tak lidstvo nemá jinou alternativu, jestliže má přežít, než přejít k plánované ekonomice, k socialismu.

Jde stěžít o novou myšlenku. Socialisté vždy zastávají názor, že ekonomické krize jsou nevyhnutelným důsledkem kapitalistických metod produkce, a že není jiná možnost, jak eliminovat ekonomické krize, než přechod k socialismu. Jestliže jsou tato tvrzení dnes vyjadřována důrazněji a vyvolávají větší veřejnou odezvu, tak to není proto, že současná krize je větší nebo delší, než její předchůdkyně, ale primárně proto, že dnešní veřejný názor je mnohem silněji ovlivněn socialistickými pohledy, než tomu bylo v předchozích dekadách.

I.

Když ještě neexistovala žádná ekonomická teorie, existovala víra, že kdokoliv má moc a byl určen ji použít, mohl vykonat všechno. V zájmu jejich duševní pohody a s výhledem k jejich odměně v nebesích, byli vládci napomínáni svými kněžími ke zdrženlivému používání své moci. Také nebylo otázkou, jaké limity základních životních podmínek lidstva a produkce omezují tuto moc, ale spíše byly tyto limity považovány za bezmezné a všemocné ve sféře společenských záležitostí.

Základy společenských věd, práce velkého množství velkých vzdělců, z nichž David Hume a Adam Smith jsou nejvýznačnější, tuto koncepci zničila. Jeden objevil, že společenská síla je duševní a ne (jak bylo předpokládáno) materiální a v hrubém smyslu slova přirozená. A tak byla uznána nutná soudržnost v rámci tržního fenoménu, kterou je moc neschopna rozbít. Zjistilo se také, že působí ve společenských záležitostech něco, co nemohou nejmocnější lidé ovlivnit, a čemu se musí sami přizpůsobit, stejně jako se museli přizpůsobit zákonům přírody. V historii lidského myšlení a vědy není většího objevu.

Jestliže se někdo odchýlí od rozpoznaných zákonů trhu, ekonomická teorie ukazuje právě to, jaký druh situace povstane ze zásahů síly a moci v tržním procesu. Izolovaná intervence nemůže dosáhnout zdárného konce toho, o co autoritáři usilovali svým nařízením a musí vést k následkům, které jsou nevhodné z hlediska autoritářů. I z hlediska autoritářů samotných je intervence nesmyslná a škodlivá [nutno říci, že pokud chtějí autoritáři škodit, tak tento závěr není až tak pravdivý, pozn. překladatele]. Vycházejí z tohoto postřehu, jestliže někdo chce uspořádat tržní aktivity podle závěrů vědeckého myšlení — a my přemýšlíme o těchto věcech, nejen protože hledáme znalosti pro ně samé, ale také proto, že chceme uspořádat naše aktivity, tak abychom mohli dosáhnout cílů, po kterých toužíme — musí nevyhnutelně dojít k odmítnutí takových intervencí jako nadbytečných, zbytečných a škodlivých, to je názor, který charakterizuje klasické liberální učení.

Není to tím, že liberalismus chce povznášet hodnotové soudy nad vědu; chce vzít z vědy kompas pro tržní aktivity. Liberalismus využívá výsledky vědeckého výzkumu ve snaze vystavět společnost [spíše nechat si vystavět společnost, pozn. překladatele] takovým způsobem, že bude schopna uskutečnit záměry, které jsou zamýšleny pro realizaci, co možná nejefektivněji. Politicko-ekonomické strany se neliší od konečného cíle, o který se snaží, ale liší se prostředky, které chtějí použít, aby dosáhly svých obecných cílů. Liberálové jsou toho názoru, že soukromé vlastnictví výrobních faktorů je jedinou cestou, jak vytvořit blahobyt pro všechny, protože považují socialismus za nepraktický, a protože věří, že systém intervencionismu (který je dle názoru jeho advokátů mezi kapitalismem a socialismem) nemůže dosáhnout cílů svých zastánců.

Klasický liberální pohled se střetl s hořkou opozicí. Ale oponenti klasického liberalismu nebyli úspěšní v podkopání jeho teoretických základů ani v podkopání praktické aplikace této teorie. Nesnažili se sami bránit proti drtivé kritice, kterou liberálové pozdvihli proti jejich plánům pomocí logického vyvrácení důkazů; místo toho se uchýlili k vytáčkám. Socialisté se považují sami za vyjmuté z této kritiky, protože marxismus prohlásil dotazy ohledně organizace a účinnosti socialistického společenství za heretické; pokračovali ve své lásce k socialistickému státu budoucnosti jako nebi na zemi, ale odmítali se angažovat v diskusích o detailech svých plánů.

Intervencionisté si vybrali jinou cestu. Argumentovali, na nedostatečných základech, proti universální platnosti ekonomické teorie. Nejsou v pozici diskutovat ekonomickou teorii logicky, nemohli se odkazovat na nic jiného než na nějaký „morální patos“, o kterém hovořili v pozvánce k zakládající schůzi „Spolku pro sociální politiku“ (Vereins für Sozialpolitik) v Eisenachu. Proti logice nasadili moralizování, proti teorii emocionální předsudky, proti argumentaci odvolávání se na vůli státu.

Ekonomická teorie předpověděla efekty intervencionismu a státního a obecního socialismu přesně tak, jak se staly. Všechna

varování byla ignorována. Po 50 nebo 60 let byly politiky evropských zemí antikapitalistické a antiliberální. Před více než 40 lety Sidney Webb (lord z Passfieldu) napsal: „...dnes může být celkem nárokováno, že socialistická filosofie dneška je, vědomé a explicitní prosazování principů sociální organizace, které již byly z velké části nevědomky přijaty. Ekonomická historie století je téměř kontinuálním záznamem pokroku socialismu.“ (Cf. Webb, *Fabian Essays in Socialism...* Ed. by G. Bernard Shaw (American ed. edited by H. G. Wilshire. New York: The Humbolt Publishing Co., 1891), str. 4).

To bylo na začátku tohoto vývoje a bylo to v Anglii, kde klasický liberalismus byl po nejdelší dobu schopen zadržovat antikapitalistické ekonomické politiky. Od té doby udělaly intervencionistické politiky velký pokrok. Obecný obraz dneška je, že žijeme ve věku, v kterém vládne „nucená ekonomika“ — jakožto předstupeň požehnaného přicházejícího socialistického kolektivního uvědomění.

Nyní, protože vskutku to, co ekonomická teorie předpověděla, nastalo, protože plody antikapitalistických ekonomických politik vyllynuly na světlo boží, je slyšet křik ze všech stran: toto je úpadek kapitalismu, kapitalistický systém selhal!

Klasický liberalismus nemůže být domněle odpovědný jakkoliv za instituce, které dnes dávají dnešním ekonomickým politikám svůj charakter. Byl proti znárodňování a převedení projektů pod kontrolu měst, které se dnes samy ukazují být pro veřejný sektor katastrofálními a jsou zdrojem špinavé korupce; byl proti obhajobě ochrany těch, co chtějí pracovat, a proti poskytnutí státní moci k dispozici odborům, proti podporám v nezaměstnanosti, které učinily nezaměstnanost permanentním a universálním fenoménem, proti sociálnímu pojištění, které učinilo z pojištěnců skuhraly, ulevváky a neurasteniky, proti clům (a tím implicitně proti kartelům), proti omezování svobody žít, cestovat anebo studovat, kde se komu líbí [přirozeně se souhlasem vlastníků daného majetku, pozn. překladatele], proti nadměrnému zdanění a proti inflaci, proti zbrojení, koloniálním akvizicím, proti útlaku menšin, proti imperialismu a proti válce.

Klasický liberalismus se neústupně postavil na odpor proti politikám konzumujícím kapitál. A klasický liberalismus nevytvořil ozbrojené síly politických stran, které čekají na vhodnou příležitost začít občanskou válku.

II.

Linie argumentů, která míří svá obviňování vůči kapitalismu za některé z těchto věcí, je založena na názoru, že podnikatelé a kapitalisté již nejsou liberálové, ale jsou intervencionisty a etatisty. Tento fakt je správný, ale závěry, které z toho chtějí lidé vyvodit, míří špatným směrem. Tyto dedukce pochází ze zcela neudržitelného marxistického pohledu, že podnikatelé a kapitalisté chránili své speciální třídní zájmy pomocí klasického liberalismu během doby, kdy kapitalismus vzkvétal, ale nyní, v pozdní a úpadkové fázi kapitalismu, tyto zájmy chrání pomocí intervencionismu.

Toto je považováno za důkaz, že „nucená ekonomika“ intervencionismu je historicky nutnou fází kapitalismu, ve které se dnes nacházíme. Ale pojetí klasické politické ekonomie a klasického liberalismu jako ideologie (v marxistickém smyslu slova) buržoasie je jednou z mnoha zdeformovaných technik marxismu. Jestliže podnikatelé a kapitalisté byli liberálními mysliteli okolo roku 1800 v Anglii a intervencionistickými, etatistickými a socialistickými mysliteli okolo roku 1930 v Německu, důvodem je to, že podnikatelé a kapitalisté byli také uchváteni převládajícími idejemi doby. V roce 1800 ne méně než v roce 1930 měli podnikatelé své speciální zájmy, které byly chráněny intervencionismem a poškozovány liberalismem.

Dnes jsou velcí podnikatelé často nazýváni „ekonomickými vůdci“. Kapitalistická společnost nezná žádné „ekonomické vůdce“. V tomto ohledu leží charakteristický rozdíl mezi socialistickými ekonomikami na jedné straně a kapitalistickými ekonomikami na druhé straně: v těch druhých podnikatelé a vlastníci faktorů produkce nenásledují žádné vůdcovství, leda trh. Zvyk nazývat průkopníky velkého podnikání jako ekonomické vůdce již dává nějaký důkaz, že dnes není neobvyklý případ, že někdo dosáhne této pozice ne ekonomickým úspěchem, ale spíše jinými prostředky.

V intervencionistickém státu není již více rozhodujícím činitelem důležitosti pro úspěch podnikání to, že podnikatelská činnost

postupuje takovým způsobem, že potřeby spotřebitelů jsou uspokojovány nejlepším a nejméně nákladným způsobem; je nyní důležitější to, že někdo má „dobré styky“ s řídicími politickými klikami, že intervence přispívají k výhodám, a nikoliv nevýhodám daného podnikání.

O několik marek navíc celní ochrany pro výrobu podnikání, o několik méně marek celní ochrany pro vstupy do výrobního procesu můžou pomoci podnikání více než největší prozíravost při provozování podnikání. Podnikání může běžet dobře, ale může upadnout, jestliže neví, jak ochránit své zájmy v úpravě celního tarifu, ve mzdových vyjednáváních před arbitrážními výbory a v řídicích odděleních kartelů. Je mnohem důležitější mít „konexe“ než vyrábět dobře a levně.

Následkem toho lidé, kteří dosáhnou vrcholu v takovémto podnikání, nejsou těmi, kteří vědí, jak zorganizovat činnost a dát produkci směr, který tržní situace vyžaduje, ale spíše to budou lidé, kteří jsou v dobrém postavení jak „nad“ tak „pod“ lidmi, kteří umí, jak vycházet s tiskem a politickými stranami, speciálně s radikály tím způsobem, že jejich jednání nezapříčiní žádný útok. To je skupina generálních ředitelů, kteří jednají více s federálními hodnostáři a vůdci stran, než s těmi, od kterých kupují nebo s těmi, kterým prodávají.

Protože mnoho podnikání závisí na politické přízni, ti co provozují takové podnikání, musí politikům přízeň oplácet. V současnosti zde není žádný velký podnik, který by nemusel utratit pozoruhodné sumy za transakce, které byly od počátku jasně neziskové, ale které i přes očekávané ztráty, musely být z politických důvodů uzavřeny. Ani se nezmiňujeme o příspěvcích na neobchodní účely — volební fondy, veřejné sociální instituce a podobně.

Síly vedoucí směrem k nezávislosti ředitelů velkých bank, průmyslových koncernů a akciových společností na akcionářích se uplatňují silněji. Tyto politicky urychlené „tendence velkého byznysu k socializaci sebe sama“, ty jsou kvůli sledování jiných zájmů určených managementem podniků (než jsou ohledy „na nejvyšší možný výnos pro akcionáře“) vítány etatistickými spisovateli jako známka již

mizejícího kapitalismu (Cf. Keynes, „The End of Laissez-faire,“ 1926, viz, Essays in Persuasion (New York: W. W. Norton & Co., Inc., 1932), str. 314–315).

Během reformy německého upisovacího práva, bylo dokonce učiněno právní úsilí vymanit zájmy a blahobyt podnikatelů, jmenovitě „jejich ekonomické, právní a společenské ocenění a trvalou hodnotu a jejich nezávislost z vlivu proměňující se většiny měnících se akcionářů“ (Cf. Passow, Der Strukturwandel der Aktiengesellschaft im Lichte der Wirtschaftsenquete, (Jena 1939), str. 4), tedy povýšit podnikatele nad akcionáře.

S vlivem státu za zády a s podporou zcela intervencionistického veřejného mínění, se dnes vůdcové velkého podnikání cítí silní ve vztahu k akcionářům tak, že věří tomu, že nemusí brát ohledy na jejich zájmy. Ve svém provozování společenského podnikání v těch zemích, ve kterých se etatismus drží nejmocněji vlády — pro příklad v nástupnických státech po staré Rakousko-uherské říši — jsou tak přezíráví k ziskovosti podobně jako ředitelé veřejných podniků. Výsledkem jsou krachy.

Teorie, která byla rozvinuta, říká, že tato podnikání jsou příliš velká, aby byla řízena s ohledem na zisk. Tento koncept je mimořádně oportunistický, když je výsledkem provozování podnikání pod zásadou vzdání se zisku, bankrot tohoto podnikání. Je oportunní, protože v tomto momentu stejná teorie požaduje intervenci státu na podporu podnikání, která jsou příliš velká, aby jim bylo dovoleno padnout.

III.

Je pravdou, že socialismus a intervencionismus ještě neuspěly v kompletní eliminaci kapitalismu. Kdyby uspěly, my Evropané bychom, po staletích prosperity, znovu objevili, co znamená hlad v masovém měřítku. Kapitalismus je pořád dosti významný, aby vznikala nová odvětví průmyslu a ta, která jsou již etablovaná, zlepšují a rozšiřují své vybavení a operace. Všechn ekonomický pokrok pramenil a bude pramenit z přetrvávajícího kapitalismu v naší společnosti. Ale kapitalismus je vždy obtěžován intervencionismem vlády a musí platit jakožto daně pozoruhodnou část svých zisků, aby mohl uhradit podřadnou produktivitu veřejných podniků.

Krize, kterou svět v současnosti trpí, je krizí intervencionismu a státního a obecního socialismu, ve zkratce jde o krizi antikapitalistických politik. Kapitalistická společnost je vedena hrou tržního mechanismu. V této záležitosti není sporu. Tržní ceny vedou nabídku a poptávku ke shodě a určují směr a rozsah produkce. Právě z trhu bere kapitalistická ekonomika svůj důvtip. Jestliže je funkce trhu jako regulátora produkce vždy zmařena ekonomickými politikami natolik, že se tyto politiky snaží určit ceny, mzdy a úrokové míry, namísto toho, aby toto bylo ponecháno trhu, aby je určil, potom se krize nepochybně rozvine.

Bastiat neselhal, selhal Marx a Schmoller.

IV. Karel Menger a Rakouská ekonomická škola

V den věnovaný vzpomínce na Karla Mengera v pasáži Vídeňské univerzity, je jen vhodné se podívat na práci, kterou Rakouská ekonomická škola, založená Karlem Mengerem, vytvořila. Nejde o velebení mrtvé a minulé věci. I když muži, kteří ji vytvořili, zemřeli, jejich dílo žije dále a stalo se základem pro všechna vědecká úsilí v ekonomické teorii. Žádné ekonomické myšlení nemůže dnes přijít na mysl, aniž by nestavělo na základech, které učili Menger a jeho škola. Je obecně akceptováno, že začátek nové éry v historii naší vědy je označen prvním vědeckým vystoupením Mengera na scéně s jeho „Principy ekonomie“ [Grundsätze der Volkswirtschaftslehre], publikovanými v roce 1871.

Žádné jiné místo není vhodnější pro pokus podat široké veřejnosti krátký přehled ohledně práce Rakouské ekonomické školy, než ve sloupcích „Neu Frei Presse“. To je proto, že Karel Menger sám a všichni ostatní, kteří mohou být počítáni mezi starší Rakouskou školu v úzkém nebo širokém smyslu (Eugen von Böhm-Bawerk, Friedrich Wieser, Robert Zuckerkandl, Emil Sax, Robert Meyer, Johann Komorzynski, Rudolf Auspitz, Richard Lieben) otevřeně mluvili znovu a znovu v „Neue Freie Presse“ za účelem toho, aby mohli diskutovat ekonomické problémy dne, anebo ohlašovat výsledky teoretického výzkumu.

I.

Historickým počátečním bodem vědecké ekonomie je idea navržená fyziokraty ve Francii a Skoty Davidem Humem a Adamem Smithem, že ceny, mzdy a úrokové míry jsou jasně určeny tržní situací nebo jsou přinejmenším uvnitř jistých omezení, a že tržní ceny fungují jako regulátory produkce. Kde dřívější mužové viděli jen náhodnost a arbitrárnost, oni poznávali proces pravidelnosti. Klasická škola ekonomie, jejíž přínos kulminoval v díle Davida Ricarda, uspěla ve svém cíli vyvinout katalaxii, vědu o směně a příjmu, do podoby kompletního systému.

Založeny na pochopení teoretického bádání, mohly být pro ekonomickou politiku navrženy důležité závěry. Postupně začalo být chápáno, že intervence, se kterými vlády chtěly vést ekonomické síly jistým směrem, musely minout stanovené cíle. Určení maximální ceny nemůže dosáhnout cíle, kterým je poskytnutí nejlevnější nabídku obyvatelům; jestliže je proveden autoritativní příkaz, tak vede k restrikcím, pokud rovnou nevede ke kompletní likvidaci tržní nabídky zmíněného zboží. Intervence tak dosáhne opaku toho, co bylo zamýšleno.

Stejně je to s autoritativní regulací mezd, úrokových sazeb a intervencemi v zahraničním obchodě. Merkantilisté věřili, že rovnováha zahraničního obchodu by měla být zajištěna skrze obchodní politiku (cla, prohibici atd.) s cílem zabránit odlivu peněz. Ricardo ukázal, že této rovnováhy bude dosaženo automaticky. Restrikce uvalené na zahraniční obchod za účelem ochrany měny jsou nadbytečné, pokud není tato měna zničena inflací. Na druhou stranu by tato opatření byla neschopná zastavit erozi kupní síly měny, která je zaviněna inflací. Ochranné obchodní politiky odklánějí produkci od oblastí, kde by mohla být nejlépe využita výhoda přírodních podmínek, a tak redukuje hojnost produkovanou ekonomickou aktivitou a snižují životní standart mas.

V očích klasických ekonomů se používání intervencionismu jevílo jako v každém ohledu kontraproduktivní; není to kvůli intervencím vlády, které mohou jen překážet a vadit, ale je to díky volnému řízení všech sil, od kterého očekávali pokračující vzestup blahobytu všech skupin. Tak je politický program klasického liberalismu založen na základech učení klasických ekonomů a vyžaduje nerušený obchod v domácí právě tak, jako v zahraniční ekonomické politice.

Ti, kdož chtěli napadnout klasický liberalismus, se museli pokoušet vyvrátit tyto závěry. Ale to bylo nemožné. Část učení klasických ekonomů, na které tyto závěry spočívaly, byla neotřesitelná. Pro odpůrce liberalismu zde bylo jediné východisko: museli v principu odmítnout, jak to udělala Německá historická škola, každou společenskou ekonomickou vědu, která nárokovala obecnou platnost svých principů. Jen ekonomická historie a popisná ekonomie měly být platné. Výzkum základů vztahů ekonomických fenoménů byl označen za „abstraktní“ a „nevědecký“.

Poté, co Walter Bagehot, jehož reputace jako ekonoma je založena na jeho známé knize o londýnském peněžním trhu „Lombard Street“, napadl tyto bludy uprostřed 70. let (19. století), se objevil roku 1883 na scéně Menger s jeho knihou „Zkoumání metody sociálních věd“ (Untersuchung über die Methode der Socialwissenschaften“). Diskuse známá jako „Methodenstreit“, která následovala tuto knihu, úspěšně vyvrátila logickou a metodologickou platnost kriticismu historické školy vůči základnímu předpokladu obecné platnosti pochopení ekonomických problémů. Každé ekonomické zkoumání historického anebo popisného charakteru obsahuje přinejmenším implicitně teoretické koncepty a principy, jejichž obecná platnost musí být potvrzena. Bez uchýlení se k tomuto, není možné cokoli říci. Každé prohlášení o cenách zboží, útočící na společensko-politické opatření anebo skupinový zájem, již obsahuje „teorii“. Fakt, že „vedoucí socialisté“ si tohoto nevšimli, je „neosvobozuje od teorie“.

Vše, co udělali je uděláno bez důkladného zkoumání správnosti teorií, které používali, bez následování těchto teorií do jejich logických

důsledků, bez jejich svázání se systémem, a tak tyto teorie zkontrolovat z hlediska rozporů a ukázat jejich logickou konzistenci a zejména je ověřit vůči faktům. Oni jen zaměnili užitečné teorie, které se mohou postavit proti kritice za neudržitelné rozpory a dlouho vyvrácené bludy, ze kterých udělali výchozí body pro své výzkumy, které mají v důsledku toho velmi malou hodnotu.

Praxe ekonomické teorie vyžaduje trvalou ostrou kritiku všech tvrzení ekonomické povahy všemi prostředky, kterými lidská mysl disponuje.

II.

Systém klasické ekonomie nebyl schopný poskytnout uspokojivé řešení problému určení ceny. Mělo by být zřejmé, že je nutné odvozovat hodnotu zboží, která představuje základ procesu určujícího cenu, z jeho užitečnosti (užitečnosti v uspokojování lidských potřeb). Byla zde však zvláštní potíž, kterou klasičtí ekonomové se vši svou důvtipností nepřekonali. Některým z nejvíce užitečných druhů zboží je přidělena nízká hodnota; tak je tomu u železa, uhlí nebo chleba anebo tyto druhy nemají vůbec žádnou hodnotu, jako je tomu u vody anebo vzduchu. Zatímco nepochybně méně užitečné věci, jako jsou drahokamy, jsou hodnoceny velmi vysoko. S ohledem na selhání všech úsilí vysvětlit tento paradox, bylo rozhodnuto hledat jiné vysvětlení hodnoty, které nicméně nemohlo být vymyšleno bez umělé pomoci a bez rozporů. Něco bylo zřejmě špatně.

Menger uspěl ve svém prostém první díle při překonání tohoto zdánlivého paradoxu hodnoty. Není to důležitost celé kategorie zboží, která určuje hodnotu, ale je to důležitost, která je přiřazena části, která je nyní přítomná. Je to hodnota konkrétní části množství, která ovlivňuje určení ceny, ne hodnota kategorie zboží. Protože my přiřazujeme každé jednotlivé části dané zásoby zboží jen důležitost, která je odvozena od uspokojení potřeb, které poskytuje, a protože v každé individuální kategorii potřeb je naléhavost dalšího uspokojení snížena tím, jak dochází k uspokojování, každá konkrétní část množství je ohodnocena na základě významu poslední a nejméně důležité konkrétní potřeby, která ještě může být uspokojena dostupnou zásobou (mezní užitečnost).

Určení ceny zboží prvního řádu, které je zbožím, které slouží okamžitému použití a spotřebě, je tak spojeno se subjektivním hodnocením spotřebitelů. Ceny zboží vyššího řádu (také nazývaného jako faktory výroby), které je nutné pro výrobu spotřebního zboží, včetně mzdy, tj. ceny práce, jsou odvozeny od cen zboží prvního řádu. Jsou to nakonec spotřebitelé, kteří určují a platí ceny výrobních faktorů

stejně jako mzdy. Provést toto odvození ve specifickém případě je úkolem teorie imputace, která se zabývá cenami půdy, mzdami, kapitálovými rentami a zisky.

Na těchto nových základech Menger a jeho následovníci stavěli, pomocí principů ustavených klasickými ekonomy, kompletní systém pro vysvětlení ekonomických jevů.

III.

Ve stejný čas a nezávisle na Mengerovi, britský ekonom William Stanley Jevons [Jevons o něco později, pozn. překladatele] a Francouz Leon Walras, pracující v Lausanne, vymysleli podobné teorie. Po uplynutí času, který každá nová idea potřebuje, aby byla ověřena, subjektivní teorie mezního užitku začala své vítězné tažení světem. Menger měl více štěstí, než jeho nejvýznamnější předchůdce, pruský vládní zaměstnanec Gossen a mohl být svědkem uznání svého učení ekonomy na celém světě.

Ve Spojených státech to byl zejména John Bates Clark, zakladatel významné Americké školy, který aplikoval ideje Rakouské školy a rozšířil je. Clark je také — stejně jako Henry Oswalt ve Frankfurtu a Richard Reisch — čestným členem Vídeňské společnosti ekonomů. V Nizozemí a ve skandinávských zemích učení brzo přineslo své ovoce. Ale zvláště v Itálii brzy na tomto základě vzkvétalo úspěšné vědecké snažení.

Menger nikdy nevytvořil školu myšlení v běžném slova smyslu. Byl příliš vznešený a myslel až moc na důstojnost vědy, aby používal banální prostředky, které jiní využívali pro své další působení. Dělal výzkumy, psal a učil a nejlepší lidé, kteří pracovali pro rakouskou vládu a ekonomiku v minulých dekádách, vyšli z jeho školy. Navíc čekal pln optimismu klasického liberála, že rozum nakonec převládne. A jeden den se k němu přidali dva společníci, aby pokračovali v jeho díle. Byli o dekádu mladší než Menger, a jako zralí mužové, hledali svoji cestu k řešení problémů s pomocí Mengerova díla. Eugen von Böhm-Bawerk a Friedrich von Wieser [von Wieser byl poměrně velký etatista, významný je zejména díky teorii obětovaných nákladů, pozn. překladatele], stejného věku a přátelé již od svého mládí, spříznění skrze svatby a svázání spolu přesvědčením, charakterem a kulturou ducha, byli tak odlišní ve svých vědeckých osobnostech, jak jen dva současníci mohli být. Každý svým vlastním způsobem začal pokračovat v práci, kde Menger přestal.

V historii naší vědy nemohou být jejich jména oddělována od Mengerova jména.

Oba dva již uzavřeli svoji práci a životy. Nicméně nová generace povstala a řada excelentních vědeckých bádání, které byly publikovány v minulých několika letech muži pod 30 let, ukazuje, že Rakousko není ochotné se vzdát své pozice domova vědeckého ekonomického bádání.

IV.

Původně byla historická škola „Hospodářské státní vědy“ (wirtschaftliche Staatswissenschaften) jen velmi málo obtěžována kritikou a pozitivní prací Rakouské školy, a podle mínění byla velmi podobná intervencionistickým školám v zahraničí. Nadále se její stoupenci dívali spatra na vážnou teoretickou práci a rozšiřovali bez zábran učení o všemohoucnosti státu nad ekonomikou, vědomi si, že jejich mocenské postavení bylo zajištěno vládami a politickými stranami.

Experimenty v ekonomické politice, které byly prováděny během války a v letech bezprostředně následujících po válce, katapultovaly intervencionismus a etatismus na vrchol. Všechny tyto experimenty, jako maximální ceny, příkazová ekonomika a inflace vyústily v to, co bylo předvídáno teoretiky, kteří byli tak nenáviděni politiky a představiteli historické školy. Oponenti „abstraktní a nerealistické rakouské teorie hodnoty“ se snaží na chvíli s úporností držet svoji pozici. Jak daleko zašli ve svém sebeklamu, je ukázáno na příkladu jednoho z jejich členů, který byl oslavován jako autorita na monetární otázky. Byl to bankovní president Bendixen, který deklaroval, že fakt, že německá měna oslabuje v cizině během války, byl „do jisté míry i žádoucí, protože nám to dovolovalo prodávat zahraniční měnu za příznivější kurzy“.

Nakonec se reakce nicméně musela prosadit. Zřeknutí se nepřátelství vůči teorii historickou školou začalo. Dekády zanedbaných teoretických studií proto vedly k podivné situaci, že dnes cizinec, Švéd [Gustav] Cassel, si získal vděk německého publika proto, že mu osvětlil problémy a principy německé ekonomiky. Pro příklad, Cassel poskytnul německým čtenářům novin znalost o staré teorii parity kupní síly směnných kurzů, původně vyvinutou Ricardem, stejně jako upozornil, že nezaměstnanost jako trvalý fenomén musí být nutným následkem mzdové politiky odborů. Ve svém teoretickém díle Cassel

prezentuje učení subjektivní školy, ačkoliv se sám vyjadřuje poněkud rozdílně a někdy se zvláštním důrazem, který není hodný napodobení.

Ačkoliv opozdilci z řad historické školy se ještě pokouší zpívat starou píseň o konečném kolapsu teorie mezního užitku, jeden si nemůže nevšimnout, že psaní všech mladých ekonomů — i v Německé říši — obsahuje více a více idejí a myšlenek Rakouské školy. Dílo Mengera a jeho přátel se stalo základem celé moderní ekonomické vědy.

V. Bibliografie Ludwiga von Misesa v češtině

Knihy od Ludwiga von Misesa na Bawerk.eu:

- *Intervencionismus: Ekonomická analýza*
<https://www.bawerk.eu/clanky/e-knihy/>
- *Ludwig von Mises-základy (Murray N. Rothbard)*
<https://www.bawerk.eu/clanky/e-knihy/>
- *Nové eseje: Plánování za svobodu; Inflace a cenová kontrola; Mzdy, nezaměstnanost a inflace*
<https://www.bawerk.eu/clanky/e-knihy/>
- *Otevřené hranice? Etika a ekonomie migrace*
<https://www.bawerk.eu/clanky/e-knihy/>
- *Svoboda a vlastnictví a jiné eseje*
<https://www.bawerk.eu/clanky/e-knihy/>
- *Svobodný trh a jeho nepřátelé*
<https://www.bawerk.eu/clanky/e-knihy/>

Texty Ludwiga von Misesa vyšlé na webu Bawerk.eu:

- *Agresivní nacionalismus*
<https://www.bawerk.eu/clanky/texty-jinych-autoru/agresivni-nacionalismus-od-ludwiga-von-misesa.html>
- *Carl Menger a Rakouská ekonomická škola*

<https://www.bawerk.eu/clanky/texty-jinych-autoru/carl-menger-a-rakouska-ekonomicka-skola.html>

- Co si nacionální socialisté půjčili od Marxe
<https://www.bawerk.eu/clanky/texty-jinych-autoru/co-si-nacionalni-socialiste-pujcili-od-marxe.html>

- Ferdinand Lassalle
<https://www.bawerk.eu/clanky/texty-jinych-autoru/ferdinand-lassalle-od-ludwiga-von-misesse.html>

- Inflace a cenová kontrola
<https://www.bawerk.eu/clanky/texty-jinych-autoru/inflace-a-cenova-kontrola-i.html>

<https://www.bawerk.eu/clanky/texty-jinych-autoru/inflace-a-cenova-kontrola-ii.html>

- Kameny proměněné v chléb: Keynesiánský zázrak
<https://www.bawerk.eu/clanky/texty-jinych-autoru/kameny-promenene-v-chleb--keynesiansky-zazrak.html>

- Liberálové a militaristé v Prusku
<https://www.bawerk.eu/clanky/texty-jinych-autoru/liberalove-a-militariste-v-prusku-od-ludwiga-von-misesse.html>

- Lord Keynes a Sayův zákon
<https://www.bawerk.eu/clanky/texty-jinych-autoru/lord-keynes-a-sayuv-zakon.html>

- Ludwig von Mises o feminismu
<https://www.bawerk.eu/clanky/texty-jinych-autoru/ludwig-von-mises-o-feminismu.html>

- *Ludwig von Mises o rovnosti a nerovnosti*

<https://www.bawerk.eu/clanky/texty-jinych-autoru/ludwig-von-mises-o-rovnosti-a-nerovnosti-i.html>

<https://www.bawerk.eu/clanky/texty-jinych-autoru/ludwig-von-mises-o-rovnosti-a-nerovnosti-ii.html>

- *Marná socializace*

<https://www.bawerk.eu/clanky/texty-jinych-autoru/marna-socializace.html>

- *Mýtus selhání kapitalismu*

<https://www.bawerk.eu/clanky/texty-jinych-autoru/mytus-selhani-kapitalismu.html>

<https://www.bawerk.eu/clanky/texty-jinych-autoru/mytus-selhani-kapitalismu-ii.html>

<https://www.bawerk.eu/clanky/texty-jinych-autoru/mytus-selhani-kapitalismu-iii.html>

- *Mzdy, nezaměstnanost a inflace*

<https://www.bawerk.eu/clanky/texty-jinych-autoru/mzdy--nezamestnanost-a-inflace-i-od-von-misese.html>

<https://www.bawerk.eu/clanky/texty-jinych-autoru/mzdy--nezamestnanost-a-inflace-ii-od-von-misese.html>

- *Nacionální socialismus a němečtí dělníci*

<https://www.bawerk.eu/clanky/texty-jinych-autoru/nacionalni-socialismus-a-nemecti-delnici-od-ludwiga-von-misese.html>

● *Poznámky k ruskému reformnímu hnutí od Misesa*
<https://www.bawerk.eu/clanky/texty-jinych-autoru/poznamky-k-ruskemu-reformnimu-hnuti-od-misesa.html>

● *Socialismus v Rusku a Německu*
<https://www.bawerk.eu/clanky/texty-jinych-autoru/socialismus-v-rusku-a-nemecku-od-ludwiga-von-misesa.html>

● *Socialismus a válka*
<https://www.bawerk.eu/clanky/texty-jinych-autoru/socialismus-a-valka-od-ludwiga-von-misesa.html>

● *Sociální demokraté a válka*
<https://www.bawerk.eu/clanky/texty-jinych-autoru/socialni-demokrate-a-valka.html>

● *Střet skupinových zájmů*
<https://www.bawerk.eu/clanky/texty-jinych-autoru/stret-skupinovych-zajmu-i-iii.html>

<https://www.bawerk.eu/clanky/texty-jinych-autoru/stret-skupinovych-zajmu-ii-iii.html>

<https://www.bawerk.eu/clanky/texty-jinych-autoru/stret-skupinovych-zajmu-iii-iii.html>

● *Vyučování ekonomie na univerzitách*
<https://www.bawerk.eu/clanky/texty-jinych-autoru/vyucovani-ekonomie-na-univerzitach-od-ludwiga-von-misesa.html>

Texty a knihy o von Misesovi a jeho názorech:

- *Kdo byl Ludwig von Mises?*

<https://www.bawerk.eu/clanky/texty-jinych-autoru/kdo-by-ludwig-von-mises-.html>

- *Ludwig von Mises o imigraci*

<https://www.bawerk.eu/clanky/texty-jinych-autoru/ludwig-von-mises-o-imigraci.html>

- *Ludwig von Mises proti útokům na rodinu a homosexualismu*

<https://www.bawerk.eu/clanky/texty-jinych-autoru/ludwig-von-mises-proti-utokum-na-rodinu-a-homosexualismu.html>

- *Mises, Rothbard a Hoppe – základy*

<https://www.bawerk.eu/clanky/texty-jinych-autoru/mises--rothbard-a-hoppe-----zaklady.html>

- *T. G. Masaryk, Ludwig von Mises a klasický liberalismus*

<https://www.bawerk.eu/clanky/e-knihy/>

Internetové odkazy platné k prosinci roku 2023!